

**Ochrana a podpora dětí ulice z třetích zemí
v členských zemích EU
Berlín, Amsterdam, Madrid, Praha**

závěrečná zpráva - překlad

DAPHNE Projekt

European Commission

Milada Horáková, Běla Hejná, Pavel Bareš

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí,
Praha 2, Palackého náměstí 4
Vyšlo v roce 2006, 1. vydání, náklad 26 výtisků, počet stran 51
Tisk: VÚPSV

ISBN 80-87007-21-2
ISBN 80-87007-05-0 (angl. vyd.)

Obsah

Část I. Kontext zkoumaného problému v ČR	4
1. Úvod - fenomén dětí ulice ze třetích zemí - situace v Praze	4
2. Pozornost věnovaná problému ve výzkumu a v médiích	5
3. Statistické údaje a odhady	6
3.1 Statistiky dětí ulice obecně	7
3.2 Statistiky případů nelegální migrace	8
3.3 Statistické údaje o nezletilých bez doprovodu mezi nelegálními migranty	8
3.4 Žadatelé o azyl mezi nezletilými bez doprovodu	9
3.5 Země původu	9
3.6 Nezletilí bez doprovodu na území Prahy	9
3.7 Statistiky kriminality cizinců	10
3.8 Důvody příchodu „dětí ulice“ z třetích zemí do Prahy	10
Část II. Výsledky expertních rozhovorů	11
1. Právní rámec	11
2. Instituce a organizace věnující se problematice	13
2.1 Vládní úřady a instituce	13
2.1.1 Ministerstvo vnitra	13
2.1.2 Policie České republiky	14
2.1.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí	14
2.1.4 Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy	14
2.1.5 Ministerstvo spravedlnosti	15
2.1.6 Ministerstvo zdravotnictví	15
2.2 Orgány místní správy a instituce zřizované samosprávnými orgány	16
2.3 Nestátní neziskové organizace	17
2.3.1 Organizace pracující s dětmi ulice obecně	17
2.3.2 Organizace pracující s cizinci, žadateli o azyl a uprchlíky	20
2.3.3 Mezivládní a mezinárodní organizace	21
3. Spolupráce mezi institucemi, networking	22
4. Dobré praxe	23
5. Problémy a nedostatky	24
6. Nutné změny a zlepšení - navrhovaná opatření na místní úrovni	28
Závěry	29
Literatura	30
PŘÍLOHA I	32
PŘÍLOHA II TABULKY	45
PŘÍLOHA III	48
PŘÍLOHA IV	51

Část I. Kontext zkoumaného problému v ČR

1. Úvod – fenomén dětí ulice ze třetích zemí - situace v Praze

Dětem ulice z třetích zemí není v Praze, a ani v celé České republice, doposud věnována prakticky žádná pozornost. Tato situace není důsledkem podceňování tohoto problému společností (respektive jejími autoritami), je způsobena spíše tím, že se jedná o izolovaný fenomén, který neutváří systémový problém

„Děti ulice“ jsou těžko definovatelnou sociální skupinou. Lze mezi ně zahrnout nezletilce, kteří tráví většinu volného času na ulici v partách vrstevníků, což lze pokládat za součást subkultury některých sociálních vrstev; nezletilé a mladistvé na útěku z domova, kteří tímto způsobem řeší osobní či rodinné problémy; patří sem ale i nezletilí, které na ulici skutečně žijí, protože jiný domov nemají. Jmenované skupiny obvykle balancují na hranici sociální patologie, stávají se členy pouličních gangů vedených dospělými, často patří mezi zjevné či skryté bezdomovce. Problém dětí ulice není nový, ale jeho hloubka a naléhavost přijetí systémových řešení začíná být v poslední době reflektována odbornou i širokou veřejností. Je tomu tak proto, že se jako světový problém rozrůstá¹.

Okruh „dětí ulice“ nelze tedy exaktně vymezit; nicméně podstatným rysem je, že se jedná o nezletilé osoby bez soustavné podpory rodiny či jiné výchovné instituce, u nichž existuje vysoké riziko, že se stanou bezdomovci a kriminalizují se. Podstatné je to, že jsou bez ochrany rodiny, zákonných zástupců či jiné výchovné instituce. „Ze 70% jde o děti z dětských domovů a rozvrácených rodin“². Zřetelné problémy při opětovném začlenění do společnosti mívají děti opouštějící zařízení ústavní péče (celkem v těchto zařízeních asi 20 000 dětí³, přibližně 500 - 800 dětí ročně tato zařízení opouští)⁴. Podle odhadů je z nich pouze asi desetina schopna fungovat v běžném životě.⁵

Sexuální zneužívání, ale i domácí násilí (fyzické či psychické týrání), bývá často spojováno právě s pojmem „dětí ulice“.

Předmětem našeho zájmu nejsou děti ulice jako takové, ale děti ulice z třetích zemí, tj. ne-členských zemí EU žijící v Praze. Pro účely studie přebíráme následující definici; „Pojem cizinec z třetích zemí se vztahuje na každou osobu, která není občanem žádné z členských zemí EU, pojem „dítě ulice“ se vztahuje k jakémukoli dítěti nebo mladistvému, který je mladší 18 let a který je bezdomovec dny, týdny, měsíce a požívá jen malou či žádnou podporu rodičů či institucí určených k ochraně dětí“⁶.

Problém „dětí ulice“ z třetích zemí se úzce váže k nelegálnímu pobytu cizinců na území státu. Nelegální migraci nelze chápat zúženě pouze jako nedovolené překročení státních hranic. Samostatný život nezletilců bez ochrany rodičů, jejich zákonných zástupců či výchovných institucí (byť na území vstoupili legálně nebo s doprovodem) je v rozporu s právními předpisy ČR. Nejsou-li nezletilci přihlášení v ČR k pobytu a neplní-li povinnou školní docházku, je porušován (ze strany odpovědných dospělých osob či institucí) minimálně zákon o pobytu cizinců⁷ a školský zákon⁸.

¹ V rozpadlém Sovětském svazu se děti ulice staly závažným sociálním problémem. Každý rok se ve světě prodá přibližně 700 tis. žen a dětí, z toho 120 tis. v západní Evropě, tento výnosný obchod vzrostl za posledních pět let zhruba o 50 % (in Uherek a kol.).

² Miroslav Fuček: Projekt šance je šancí pro děti ulice www.migraceonline

³ Tomáš Fořtek: Dětské domovy? <http://www.reflex.cz/Clanek22469.html>.

⁴ Statistické ročenky školství - Výkonové ukazatele 2002/2003, 2003/2004, 2004/2005. [online] <http://www.uiv.cz/rubrika/98>

⁵ Tomáš Feřtek, Dětské domovy? <http://www.reflex.cz/Clanek22469.html>.

⁶ Fatke, Dr. R.; Gabriele, Dr. T; Stohler, Lic. Phil. R.; Aeschbacher, B.: „Street Children and Homeless Juveniles in Switzerland? Pilot Study in the City of Zuerich, 2003.

⁷ Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 140/2001 Sb., zákona č. 151/2002 Sb., zákona č. 217/2002 Sb. a zákona č. 222/2003 Sb.

Život mládeže na ulici mívá obvykle více příčin; v pozadí bývá narušení sociálních struktur, rodinných vazeb, hodnot i osobních selhání jednotlivců. Jestliže nejsou v dětství uspokojeny základní somatické, psychické, emocionální, sociální a duchovní potřeby, obvykle vyústí v sociálně patologické chování dětí. Život na ulici lze pokládat za sociopatogenní jev. Jeho první fází je záškoláctví, kdy se děti přes den pohybují na ulici a večer odcházejí domů. Druhou fází je stav, kdy již se děti a mladiství domů nevracejí a žijí na ulici a jsou odkázáni sami na sebe (31).

Autoři studie „Mladí na ulici na území hlavního města Prahy“⁽⁸⁾ zahrnují mezi okruh tzv. „dětí ulice“ nezletilé děti na útěku z domova či ústavního zařízení, mladé bezdomovce, mládež žijící ve squotech či nelegálně obsazených bytech, závislé osoby, osoby živící se prostitucí a osoby po výkonu trestu. Ulice je místem, kde se odehrávají podstatné události v jejich životě; místem obživy, sdružování i svérázné zábavy, jakož i příležitostnou noclehárnou. Každá z uvedených subkultur žije svým způsobem, více méně izolovaně a nepovažují se za „dětí ulice“. Jde o různorodé skupiny převážně ve věku mladistvých a mladých dospělých (do 26 let) bez klasicky chápaného domova. Věk 26 let je hranicí, dokdy mládež požívá vyšší ochrany společnosti. V Praze se mohou děti ulice lépe skrýt nežli v jiných městech. Proto je velmi obtížné odhadnout rozsah fenoménu.

Praha je s více než 1,1 mil. obyvatel nejlidnatějším velkoměstem republiky. Žije zde 11 % populace České republiky. Obyvatelstvo Prahy stárne a roste jen díky vnitřním i vnějším migracím⁹. Věkový průměr obyvatel Prahy je ze všech krajů nejvyšší (41 let); děti a mládež do 26 let tvoří zhruba čtvrtinu populace Prahy, z toho 5,4, % představuje populace v rozmezí 15-19 let¹⁰. Počet dětí v Praze se snižuje na úkor populace ve věku 15-59 let. V Praze je největší regionální trh práce. Pracovní příležitosti zde hledají nejen lidé z různých koutů ČR, ale i ze zahraničí. Ne vždy je naleznou, přesto v očekávání, že se tak stane v budoucnu, se zde mnozí z nich usadí. Tržní bydlení v Praze je vysoké a průběžně roste. Nejen získat, ale udržet si bydlení v Praze není pro lidi bez příjmu snadné. V Praze žije nejvíce bezdomovců¹¹ a je i místem s nejvyšší koncentrací cizinců v ČR. Z celkového počtu 278 tis. cizinců s platným povolením k pobytu v ČR jich téměř třetina sídlí v Praze (90 tis.) a třetina ze 219 tis. cizinců s přechodným pobytům v ČR je zaměstnána či podniká právě zde (72 tis.)¹² (19). V Praze se pohybuje i nejvíce nelegálních imigrantů (1).

2. Pozornost věnovaná problému ve výzkumu a v médiích

Vzhledem k nízkému počtu dětí ulice ze třetích zemí v Praze doposud prakticky chybí jak reflexe tohoto problému v médiích, tak i v činnosti výzkumných institucí. Média se příležitostně problému dětí ulice věnují, nicméně jako svébytný problém jej prezentují pouze v souvislosti s jinými světovými velkými městy (bývalý Sovětský svaz, africké státy, případně země latinské Ameriky). Národnostní hledisko (významné z hlediska konceptu „třetí země“ obsaženého v definici) přitom v těchto mediálních reflexích v podstatě chybí. Média zobrazují jednotlivé případy dětí ulice jako samostatné kauzy, jejichž hlavní úlohou je vzbudit u publika pozornost. Snahy popsat problém detailněji a případně poukázat na některé nedostatky stávajícího systému práce s touto cílovou skupinou jsou zcela ojedinělé. Problémové případy

---

⁸ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol se o cizincích téměř nezmiňuje, ale v jeho připravované novele jsou podmínky školní docházky a studia cizinců stanoveny.

⁹ Praha má 1 180 610 obyvatel. Tento počet se v roce 2005 zvýšil o 9 529 osob v důsledku migrace (podle Českého statistického úřadu).

¹⁰ Mezi obyvateli Prahy je 145 tis. dětí do 14 let a 140 tis. od 15 do 24 let, z toho 63 tis. mladistvých ve věku 15-19 let.

¹¹ Podle sčítání bezdomovců z roku 2004 se jedná přibližně o tři tisíce osob (12).

¹² Stav k 31. prosinci 2005.

jsou navíc sledovány v podstatě „nárazově“ a naprosto výjimečně je jim věnována soustavnější pozornost nebo dochází k průběžným reflexím takové kauzy.

V oblasti výzkumu doposud scházejí výraznější podněty ze strany českých vládních institucí zabývat se tímto problémem. Iniciátorem výzkumu v této oblasti jsou zatím mezinárodní organizace a instituce. Přestože výzkum fenoménu „děti ulice“ v pravém smyslu slova doposud neexistuje, studie a analytické materiály sloužící praktickým potřebám terénních pracovníků jsou k dispozici již řadu let.

Další možnost, jak přiblížit stávající rozsah fenoménu, představují osvětové kampaně a „public relations“ nevládních neziskových organizací. Jejich role v současné době vzrůstá. Největší pozornost sice upírají na jiné otázky související s migrací, ale problém dětí ze třetích zemí také tyto organizace otevřely. Od roku 1995 je v Praze realizován projekt „Šance“. Jeho cílem je vybudování „Domu Šance“ umožňující dětem ulice ubytování a realizující terapeutické programy¹³.

Cílené vládní programy směřují k potírání nelegální migrace a boji s organizovaným zločinem. Vláda ČR aktualizuje každé dva roky Národní akční plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Největší pozornost byla v průběhu let věnována nezletilým žadatelům o azyl a nezletilým cizincům bez doprovodu. IOM spolu s MV ČR zorganizovali již v roce 2002 odborný seminář na téma: „Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu: výměna informací, znalostí a zkušeností“ (16). PPU¹⁴ vydala publikaci obsahující vhodné postupy doporučené UNHCR a „Save Children“ k ochraně nezletilých cizinců bez doprovodu. OPU¹⁵ vydala monitorovací zprávu o mladistvých cizincích bez doprovodu za období září 2003 - červen 2004, kde popisuje základní právní a institucionální aspekty jejich ochrany (6). Nezletilí bez doprovodu (NBD)¹⁶ - žadatelé o azyl bez doprovodu jsou zahrnuti ve statistikách OAMP¹⁷ a vývoj jejich počtu lze sledovat v časové řadě od roku 1999 (viz příloha 2).

Institut pro kriminologii publikoval v roce 2004 studii o obchodování se ženami z pohledu České republiky (21). OBP MV¹⁸ vypracoval v roce 2005 studii „Bulharské dívky“ doplněnou řadou doporučení a úkolů pro státní správu působící v dané oblasti (15).

Analýza poskytovatelů sociálních služeb v Praze, která si klade za cíl zlepšení dostupnosti a kvality sociálních služeb, vznikla z podnětu MCSSP¹⁹ v roce 2005 (18). Studie „Mladí na ulici“ (8) vznikla z podnětu téže instituce již v roce 2000.

3. Statistické údaje a odhady

Základním zdrojem informací o pobytu občanů ČR je Centrální registr obyvatel²⁰. Základním zdrojem informací o pobytu cizinců je Cizinecký informační systém. Registry obyvatel i cizinců evidují výlučně osoby legálně přihlášené k pobytu.

¹³ Ve prospěch vybudování Domu Šance se konala veřejná sbírka, ale prostředky k dokončení zamýšleného projektu se doposud nepodařilo shromáždit navzdory mediální kampani a podpory řady institucí i renovovaných osobností českého veřejného a kulturního života.

¹⁴ Poradna pro uprchlíky / Refugee Advice Centre

¹⁵ Organizace na pomoc uprchlíkům / Refugees Assistance Organization

¹⁶ Anglicky unaccompanied minors (UAM)

¹⁷ Odbor azylové a migrační politiky MV ČR / Asylum and Migration Policy Division

¹⁸ Odbor bezpečnostní politiky ministerstva vnitra ČR/ Security Policy Division of the Ministry of the Interior CR

¹⁹ Městské centrum sociálních služeb a prevence / City centre of Social Services and Prevention

²⁰ Hlášení k pobytu : Území České republiky je rozděleno na 6 249 obcí a 205 obcí s rozšířenou působností (a na Prahu). Obce vedou své vlastní registry občanů České republiky v elektronické nebo papírové formě. Veškeré informace z obcí jsou zasílány v papírové podobě na druhou úroveň - obce s rozšířenou působností. Tyto obce s rozšířenou působností mají on-line přístup do Centrálního registru obyvatel a vkládají do něj data. Kopie dat z Centrálního registru obyvatel bývají obvykle zasílány of-line z druhé úrovně na úroveň obcí. Údaje o cizincích

3.1 Statistiky dětí ulice obecně

Policejní zpráva zaznamenává případ komerčního zneužívání dětí na ulici zhruba 2x do roka, což neodpovídá realitě. Nesleduje se, zda se jedná o občany ČR, EU nebo o cizince z třetích zemí. Zjištěné případy „dětí ulice“ (bez ohledu na státní příslušnost) se zcela výjimečně objevují v policejních statistikách, více se o nich dozvídáme ze záznamů nevládních organizací působících v oblasti drogově závislých či prostituce a rizikových skupin mládeže. Tyto údaje nejsou ani evidencí ani statistikou v pravém smyslu slova a jsou jen orientační.

Statistiky o situaci cílové skupiny nelze dovozovat z existujících statistik a odhadů v oblasti migrace (žadatelé o azyl, legální a nelegální migrace za prací, případně jinak definované skupiny cizinců žijících na území ČR). Jediným dostupným zdrojem informací o problematice jsou v současnosti vyjádření odborníků působících v institucích v této oblasti. Jimi uváděné údaje však zkresluje řada okolností: pracovníci těchto institucí se dostávají k případům náhodně (jedna osoba může být sečtena vícekrát, případně vedena v evidenci více organizací, naopak, řada z nich není nikde vykazována). Rovněž je velmi těžké odhadovat věk mladistvých, neboť nemívají žádné nebo mívají padělané doklady, které uvádějí, že se jedná o plnoleté, případně též naopak, kdy osoby zletilé uvádějí, že jsou mladší 18 let. Práci těchto organizací s touto cílovou skupinou potom kromě jazykové bariéry komplikuje i to, že se setkávají s případy negramotných osob.

Rozsah fenoménu „dětí ulice“ v Praze nelze přesně určit. Podle statistik využívání služeb nízkoprahových zařízení v Praze a informací streetworkerů lze soudit, že se počet mladých na ulici v Praze zvyšuje, přičemž cizinci z třetích zemí jsou mezi nimi zastoupeni zhruba 1%. Odhady²¹ z února 2006 uvádějí 1 500 zcela bezprizorných dětí v Praze, přičemž nově otevřené denní centrum projektu Šance v Praze 1 je v současnosti v kontaktu se 70 klienty. V loňském roce prošlo denním centrem o.s. Šance zhruba 500-600 klientů. Většina bezprizorných dětí v Praze pochází z dětských domovů (70 %), ostatní z rozvrácených rodin. Z hlediska občanství jsou mezi klienty převážně Češi, ale objevují se zde i Slováci, Rumuni, Ukrajinci a klienti s občanstvím jiných zemí (31).

Nelegální imigranti nepatří mezi oficiální klientelu pražských zařízení pracujících s neorganizovanou mládeží a bezdomovci. V praxi se s nimi streetworkers setkávají, ale díky nelegalitě jejich pobytu jim nelze poskytnout služby jako domácím.

Cizinci z třetích zemí se mezi pražskými bezdomovci téměř nevyskytují. V Praze je k dispozici (únor 2006) zhruba 1 250 lůžek pro bezdomovce (z toho 350 pro matky s dětmi). 200 dočasných provizorních lůžek zbudoval magistrát Prahy v době lednových mrazů²².

Podle empirického výzkumu organizovaného NNO bylo v Praze sečteno 3 tis. bezdomovců v roce 2004; 337 mužů a 102 žen bylo ve věku do 25 let, tj. 14 % z celkového počtu sečtených bezdomovců (12).

---

se přenášejí do Centrálního registru obyvatel z Cizineckého informačního systému. Zákon nedovoluje ukládat v Centrálním registru obyvatel žádné jiné informace než ty, které jsou výslovně uvedeny. Zejména nesmí být přechovávány údaje o etnické příslušnosti. Státní příslušníci nečlenských zemí EU jsou poprvé zaregistrováni, když předkládají žádost o vízum nebo o povolení k pobytu. Cizinci, kterým bylo poskytnuto krátkodobé nebo dlouhodobé pobytové vízum, jsou žádáni, aby nahlásili začátek, místo a předpokládanou délku svého pobytu oblastní úřadovně Cizinecké policie (na úrovni okresu 20), a to do 3 dnů po vstupu do České republiky. Občané EU mající oprávnění k usídlení v České republice bez víza (na dobu do 90 dní) jsou povinni se zaregistrovat během 30 dnů po příjezdu, pokud zamýšlejí zůstat déle než těchto 30 dnů. Jestliže občané EU chtějí pobývat déle než tři měsíce, musí požádat o povolení k dočasnému pobytu. Státní příslušníci přicházející ze zahraničí, aby se usídlili v České republice, se musí zaregistrovat k trvalému pobytu na obecním úřadě. Jestliže se občané EU a občané z nečlenských zemí EU s povolením k trvalému pobytu registrují k trvalému pobytu, musí vyplnit statistický formulář. Údaje o cizincích s dlouhodobými vízy nebo povoleními se odesílají do Centrálního registru obyvatel.

²¹ László Sümegh (31)

²² Expert MCSSP Dům tréninkového bydlení

3.2 Statistiky případů nelegální migrace

V souladu s platným organizačním řádem Policie ČR ŘS CPP skupina analytiky z hlášení v informačním systému „Událost“ zpracovává a následně analyzuje celostátní databázi osob z oblasti nelegální migrace (nelegální překročení státních hranic nebo pokus o něj, nelegální pobyt, převaděčství).

Tato databáze v současné době respektuje definice a standardy metodiky sledování nelegální migrace a převaděčství dané dokumenty EU, dovoluje analyzovat vložená data podle všech definovaných položek. Věk osob patří k základním položkám a je možné ve struktuře nezletilých migrantů rozlišovat podle platné legislativy jak děti do 15 let, tak mladistvé ve věku 15 – 18 let.

Lze konstatovat, že Policie ČR ŘS CPP v současné době disponuje nástrojem pro sběr, analýzu i statistické zpracování dat z oblasti nelegální migrace včetně sledování nelegální migrace nezletilých osob.

Problematické však v řadě případů je určit mezi osobami, které byly policejními orgány zjištěny v souvislosti s nelegální migrací, nezletilce bez doprovodu. Není stanovena přesně definice pojmu „nezletilec bez doprovodu“, zda jde o nezletilce, který cestuje zcela samostatně, bez doprovodu dalších osob, anebo nezletilce, kterého nedoprovází rodič, rodinný příslušník, resp. jiná osoba za něho odpovědná. Dalším problémem je především to, že k nelegální migraci dochází v různě početných skupinách. Zejména u některých státních příslušností vzhledem k jazykové bariéře, absenci dokladů totožnosti a neochoty nebo strachu osob vypovídat je značně obtížné zjišťovat, které dítě či mladistvý cestuje bez doprovodu (tedy ať už zcela samo anebo bez zákonného zástupce či jiné zodpovědné osoby). Vzhledem k těmto okolnostem ŘS CPP nedisponuje údaji o „nezletilcích bez doprovodu“²³.

Případy nelegální migrace cizinců zaznamenává Cizinecká a pohraniční policie ČR²⁴. Od roku 1993 do konce roku 2003 se počet zjištěných případů nelegálního překročení hranic snížil ze 43 302 na 10 695 v roce 2004. V roce 1993 z nich bylo 41 765 cizinců a v roce 2004 z nich bylo 9 433 cizinců (viz příloha 2)²⁵.

Mezi případy odhaleného nelegálního překročení státních hranic bylo v roce 2004 zaznamenáno nejvíce občanů Ruska a Číny (3 725, respektive 1 009). Podle Zprávy ministerstva vnitra o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2004 bylo odhaleno nejvíce případů neoprávněného pobytu cizinců (6 889) v Praze. V roce 2004 pobývalo nezákonně na území ČR celkem 16 696 cizinců, což bylo o 4 654 méně nežli v roce 2003 (1).

3.3 Statistické údaje o nezletilých bez doprovodu mezi nelegálními migranty

V průběhu roku 2005 bylo v souvislosti s nelegální migrací přes státní hranice ČR orgány ochrany hranic ČR a sousedních států registrováno celkem 3 783 cizinců z třetích zemí, z toho bylo 343 dětí do 15 let a 195 osob ve věku od 15 do 18 let. Z celkového počtu 343 dětí byl jako „nezletilá osoba bez doprovodu“ prokazatelně zjištěn pouze jeden občan Ruska (z oblasti Dagestánu). Jinak se většinou jednalo o děti doprovázené rodiči, i když

²³ Zákon 325/1999 Sb. ve znění zákona 57/2005 Sb. s účinností od 4. února 2005 § 2 odstavec 8 zavádí definici nezletilého cizince bez doprovodu. Nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí osoba mladší 18 let, která přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za ni podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství osoba mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jejího posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takovéto osoby; nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí i osoba mladší 18 let, která byla ponechána bez doprovodu poté, co přicestovala na území.

²⁴ Pod pojmem nelegální migrace v ČR se rozumí zjištěné případy nelegálního vstupu osob (cizinci i občané ČR) přes státní hranice.

²⁵ Cizinci v české republice 2004, ČSÚ, Scientia str. 223

u některých skupin cizinců je někdy obtížné jednoznačně určit vazby nezletilce na osobu, která jej doprovází. Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie (RS CPP) upozorňuje na problematičnost určování nezletilců bez doprovodu mezi zadržnými nelegálními imigranty a nepovažuje údaje o jejich počtu za spolehlivé.

Mezi 9 474 cizinci z třetích zemí, které v roce 2005 orgány Policie ČR odhalily při **neoprávněném pobytu** na území ČR, bylo 68 dětí do 15 let a 154 osob ve věku od 15 do 18 let²⁶. Celkem bylo objeveno v roce 2005 760 nezletilých, z nichž 411 bylo ve věku do 15 let a 349 ve věku od 15 do 18 let).

3.4 Žadatelé o azyl mezi nezletilými bez doprovodu

Od roku 1999 do roku 2005 požádalo o azyl v ČR celkem 1,518 nezletilých bez doprovodu (NBD) zákonných zástupců, čtvrtinu tvořily dívky.

Nezletilí žadatelé o azyl se začaly objevovat v ČR od počátku devadesátých let. Tehdy se jednalo o jeden až tři případy ročně, koncem devadesátých let se ale začal jejich počet prudce zvyšovat. Jejich počet kulminoval v roce 1999 a od této doby postupně klesá (viz příloha tabulky). Odborníci vysvětlují pokles žadatelů o azyl včetně NBD jednak vstupem ČR do EU a zavedením dublinského systému a zavedením systému EURODAC. Snímání otisků prstů znemožňuje měnit identitu a opakovaně vstupovat do azylové procedury. U NBD jsou změny identity podle odborníků časté, což bývá jedním z důvodů, proč je nelze vypátrat, odejdou-li svévolně z Domova pro děti-cizince.

Mezi žadateli o azyl bylo podle MV ČR v roce 2005 celkem 106 nových příchozích mladistvých bez doprovodu (23,6% dívky/ženy); 99 z nich bylo ve věku 15-17 let (93,4%). Nejvíce nových příchozích nezletilých žadatelů o azyl bylo v tomto roce z Indie (32) a z Číny (30).²⁷

Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2004 mezi 5 307 žadateli o azyl 594 ve věku 0-14 (50,5% dívky/ženy), 291 ve věku 15-19 (33,3% dívky/ženy) a 91 z nich bylo bez doprovodu dospělého zákonného zástupce.

3.5 Země původu

Nejvíce nezletilých žadatelů o azyl přišlo v období 1999-2005 z Afghánistánu (240), Indie (240) a Číny (215). Země bývalého Sovětského svazu byly dalším významným zdrojovým regionem tohoto typu migrací; 51 nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu přišlo z Ukrajiny, 48 z Gruzie, 46 z Arménie, 49 z Moldavska, 40 z Ruska, 34 z Ruska-Čečenska, 10 z Běloruska. Početné byly i následující skupiny; 89 mladistvých bez doprovodu přišlo ze Srí-Lanky, 85 z Vietnamu, 63 z Rumunska, 53 ze Slovenska.

Bulharsko nebylo mezi zdrojovými zeměmi nezletilých žadatelů o azyl nijak významně zastoupeno (8 osob v období 1999 - 2005), ačkoli organizované gangy zneužívaly v letech 1998-2001 právě bulharské dívky k pouliční prostituci a krádežím v Praze. Podle odhadů policie jich zde stále 50 - 80 setrvává. Vzdělání i věk těchto dívek se stále snižuje, ale nejsou nezletilé. Většinou se jedná o dívky z chudých romských či tureckých rodin, které byly vlastní rodinou prodány organizovaným gangům. To stěžuje jejich repatriaci, protože vrácení do původní rodiny nezaručuje, že nebudou znova obchodovány (15).

3.6 Nezletilí bez doprovodu na území Prahy

„Česká republika je klíčovou tranzitní zemí pro migraci z Východu na Západ. Zatímco je přesně evidován počet nezletilých žadatelů o azyl, počet ostatních nezletilých cizinců přesně zdokumentován není. Nicméně jestliže přes 100 nezletilých bez doprovodu požádá ročně o azyl, 75% se jich poté ztratí. Vzhledem k jejich nízkému věku a nedostatku

²⁶ Pramen: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie MV ČR, skupina analytiky.

²⁷ Pramen Odbor azylové a migrační politiky MVČR

zkušeností lze předpokládat, že se dostaly do kontaktu s kriminálním prostředím, včetně aktivit souvisejících s obchodováním s lidmi²⁸.

V lednu 2006 bylo umístěno ve speciálních zařízeních určených pro mladistvé cizince bez doprovodu v Praze a okolí celkem 52 nezletilých cizinců. Podle expertů se NBD z třetích zemí jen výjimečně pohybují mimo okruh zařízení MV a MŠMT, které jsou pro ně určeny²⁹.

Počty mladistvých cizinců bez doprovodu se rychle mění, protože většina z nich odchází do zemí, kde mají rodinné či etnické zázemí. Někteří jsou bez ochrany dospělých zákonných zástupců jen dočasně, po návratu rodičů z ciziny se vracejí do jejich péče (případy Vietnamských dětí na přelomu letošního roku).

3.7 Statistiky kriminality cizinců

V posledních letech bylo za trestný čin obchodování se ženami odsouzeno v celé ČR 15 - 20 osob ročně (21). V roce 2004 bylo odsouzeno 103 cizinců za zanedbání povinné výživy, 19 za znásilnění, 14 za ohrožování mravní výchovy mládeže, 14 za pohlavní neuzívání, 7 cizinců za kuplířství, 4 za týrání svěřené osoby, 2 za ohrožování mravnosti a 2 za obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku, 2 za svémocné odloučení a 1 za útisk (2). V roce 2003 bylo odsouzeno 8 cizinců za kuplířství (9 v roce 2002 a 5 v roce 2001) a 10 cizinců bylo odsouzeno za ohrožování mravní výchovy mládeže (13 v roce 2002 a 8 v roce 2001).

3.8 Důvody příchodu „dětí ulice“ z třetích zemí do Prahy

Nezletilí cizinci z třetích zemí přicházejí do ČR legálně (na základě turistického víza) i nelegálně. Nelegálně se dostávají, buď: a) nelegálním přechodem hranic; b) přijedou legálně ze země, která má s ČR bezvízový styk a překročí povolenou dobu bezvízového styku; c) přijedou legálně na krátkodobé či dlouhodobé vízum, ale zůstávají zde i po vypršení platnosti víza; d) jako odmítnutí žadatelé o azyl, kteří zde zůstávají nelegálně i po skončení azylového řízení bez povolení k pobytu; e) jako oběti obchodu s lidmi. Mezi cizinci s trvalým pobytem v ČR se „dětí ulice“ doposud nevyskytují, alespoň o nich nikdo z expertů nereferuje, nejsou zmiňovány ani v odborné literatuře ani v médiích.

Humanitární důvody příchodu nezletilých cizinců bez doprovodu zákonných zástupců patří k nejzávažnějším. Jsou mezi nimi váleční sirotci, uprchlíci před vojenskou službou a válkou, ale i oběti organizovaného zločinu. Případy obchodovaných nezletilých, unesených nezletilých nejsou výjimkou. Případy nezletilců vyslaných rodiči do ciziny z ekonomických důvodů jsou nejčastější, přičemž jedním z důvodů je i zabezpečit vzdělání nadaným dětem. Nadprůměrně inteligentní děti se někdy stávají oběťmi obchodu s mozky.

---

²⁸ Pramen: Poradna pro uprchlíky, Zpráva o aktivitách v roce 2004.

²⁹ Informace z rozhovorů s odborníky.

Část II. Výsledky expertních rozhovorů

V rámci projektu bylo uskutečněno 15 interview s experty vládních, městských i nevládních institucí a organizací, kteří pracují s cílovou skupinou. Rozhovory se staly podkladem pro tuto část zprávy. Seznam institucí a organizací, s jejichž pracovníky byl uskutečněn rozhovor je uveden v příloze 4.

1. Právní rámec

Podrobný popis právního rámce ochrany dětí a mladistvých v České republice je uveden v příloze 1. Připomínáme jen základní informace, umožňující pochopit problém ochrany „dětí ulice“ a jeho složitost.

Děti a mladiství z třetích zemí bez doprovodu zákonných zástupců (tzv. „dětí ulice“) se na území hlavního města Prahy de facto objevují, ale de iure neexistují. Kategorii „dětí ulice“³⁰ právní řád České republiky nezná. Právní a institucionální ochrana se váže ke kategorii nezletilý cizinec bez doprovodu (NBD) a tato kategorie je i statisticky vykazována.

Děti a mladiství jsou skupinou osob, kterým náleží ze zákona ochrana³¹. Sociálně právní ochrana se v plném rozsahu vztahuje na děti občanů stejně jako na děti - cizince s trvalým pobytem v České republice, ale i na děti s hlášeným pobytem delším nežli 90 dnů³². V nezbytném rozsahu je poskytována i dětem, které pobývají v ČR nelegálně³³.

Ohlašovací povinnost ukládá každé fyzické či právnické osobě nahlásit místně příslušnému obecnímu úřadu nezletilce bez ochrany zákonných zástupců (občana i cizince). Místně příslušný úřad má dále povinnost informovat obec s rozšířenou působností a ta činí další kroky k jejich ochraně.

Na zletilé cizince z třetích zemí (post-minors), kteří nemají povolení k pobytu, se ochrana dětí a mladistvých již nevztahuje (zletilí žadatelé o azyl, kteří svévolně opustili azylová zařízení a jsou v situaci osob bez přístřeší, prostitutky, homoprotituti, drogově závislí atd.). Nelegální pobyt blokuje přístup ke stávajícím nástrojům ochrany dětí a mladistvých (denních center, nízkoprahových zařízení a dalších organizací pro děti a mládež) v Praze. Pro nelegální migranty jsou tato zařízení de iure nedostupná, ale de facto je někteří z nich využívají.

Zákon 326/1999 sb. ve znění pozdějších předpisů definuje od února 2005 nezletilé cizince bez doprovodu (NBD) takto: „Pro účely tohoto zákona se rozumí nezletilým cizincem bez doprovodu cizinec ve věku 15 až 18 let, který přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za něj podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství cizinec mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jeho posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takovéto osoby; nezletilým cizincem bez doprovodu se rozumí i cizinec mladší 18 let, který byl ponechán bez doprovodu poté, co přicestoval na území“³⁴.

³⁰ „Pojem cizinec z třetích zemí se vztahuje na každou osobu, která není občanem žádné z členských zemí EU, pojem „dítě ulice“ se vztahuje k jakémukoli dítěti nebo dospívajícímu, který je mladší 18 let a který je bezdomovec dny, týdny, měsíce a požívá jen malou či žádnou podporu rodičů či institucí určených k ochraně dětí“.

³¹ Zákon 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

³² Zákon 326/1999 Sb. o pobytu cizinců, § 87 svěřeni do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu opravňuje k trvalému pobytu, je-li alespoň jedna fyzická osoba, již je cizinec svěřen, přihlášená k trvalému pobytu anebo se na území nachází ústav, ve kterém je dítě umístěno.

³³ Které nemají povolení k pobytu v ČR (trvalému pobytu či přechodnému), nejsou hlášeny k pobytu na území do 90 dnů, nežádají o azyl ani nejsou svěřeny do náhradní výchovy. Pokud se nacházejí na území ČR a nejsou zletilé, je jim třeba poskytnout ochranu a péči přiměřenou jejich věku. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 37, § 42.

³⁴ Novela zákona o pobytu cizinců č. 428/2005 Sb.

Česká republika je povinna poskytnout NBD odpovídající péči a ochranu. Na řešení situace NBD spolupracují v rámci státních institucí zejména ministerstvo vnitra, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví. Vzhledem k absenci právní kategorie „děti ulice“ vychází institucionální zabezpečení cílové skupiny z právní definice NBD³⁵.

Cizinci (zletilí i nezletilí) zadrženi Policií ČR CPP pro nelegální vstup či pobyt v ČR jsou většinou správně vyhoštěni. Rozhodnutí o správním vyhoštění sice neznemožňuje podání žádosti o azyl a setrvání cizince na území do jeho vyřízení, ale znemožňuje těmto cizincům po dovršení 18 let či po skončení azylového řízení legalizovat pobyt v ČR.

U dětí umístěných v ZDC sice platí pro potřeby služeb poskytovaných v zařízení fikce trvalého pobytu. To znamená, že v okamžiku rozhodnutí soudu o jejich umístění do zařízení jsou pro účely poskytování např. zdravotní péče považovány za cizince s trvalým pobytem. V rámci této fikce však mohou svůj pobyt relativně bez problémů upravit pouze děti, které disponují platným cestovním dokladem a dalšími dokumenty a zároveň nemají správním vyhoštěním. Tyto děti se pak po dovršení věku 15 let musí neprodleně dostavit na policii a předložit k nahlédnutí rodný list, potvrzení o oprávnění k trvalému pobytku na území a fotografie. Po předložení všech náležitostí jim policie vydá průkaz o povolení k trvalému pobytku. Tato fikce však nemá vliv na možnosti úpravy pobytu po dovršení 18 let či po skončení azylového řízení pro zletilé cizince (dále post minors), kteří nemají potřebné doklady nebo mají správním vyhoštěním. Novela zákona o pobytku cizinců, pokud bude schválena v podobě, ve které nyní prošla Poslaneckou sněmovnou, však zavádí možnost ZDC, resp. OSPOD (kteří úzce spolupracují) ovlivnit možnost legalizace pobytu post minors na území tím, že k žádosti o zrušení správním vyhoštění vydají potvrzení o integraci a snaze o ní ze strany cizince. Jakmile mladistvý dosáhne věku 18 let nebo skončí azylové řízení a mladiství nestuduje, oprávnění k takové žádosti o trvalý pobyt zaniká.

Nezletilí žadatelé o azyl, kteří jsou umístěni v zařízení pro děti-cizince „Modrá škola“ a „Permon“ (ZDC), mají povolení k trvalému pobytku podle zákona 326/1999 Sb. (ve smyslu shora napsaného) ve znění pozdějších předpisů, díl 3, § 87, pobyt cizince svěřeného do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu.

Na základě písemné smlouvy o ubytování se ZDC Permon může být povolení k pobytku těch, kteří nabyli zletilosti, opakovaně prodlouženo o jeden rok až do doby ukončení přípravy na povolání (maximálně do 26 let věku). Dosud není jasně upraven postup pro vydávání osobních dokladů těmto post minors a případy budou muset být řešeny individuálně, což do značné míry komplikuje možnost integrace těchto cizinců.

Žadatelé o azyl (zletilí i nezletilí) se nemohou obrátit na zastupitelský úřad a žádat o vydání náhradního cestovního dokladu. Nesmějí být vráceni do země, ve které jim hrozí nebezpečí. Mohou pobývat v pobytových zařízeních MV ČR a čekat na vyřízení žádosti o azyl. Je-li jejich žádost zamítnuta, ale je uznána tzv. překážka vycestování, mohou získat povolení k pobytku za účelem strpění. Na základě tohoto povolení mohou být zaměstnáni za stejných podmínek, jako ostatní cizinci podléhající režimu pracovních povolení.

Novela zákona 326/99 Sb., o pobytku cizinců 428/2005 Sb., která vstoupila v platnost v listopadu 2005, určuje povinnost ustanovit opatrovníka pro NBD v rámci režimu cizineckého zákona § 124, odst. 3, § 124, odst. 4, zkracuje délku zajištění na maximální dobu 90 dnů (§ 125, odst. 1,2, § 180 c) a stanoví definici NBD. Opatrovník je přítomen všem správním úkonům probíhajícím s mladistvým. Pohovoru s mladistvými **žadatelé o azyl** je přítomen pracovník OAMP, tlumočnický a opatrovník pro **azyl**. S NBD se vyplňuje standardní formulář jako s ostatními **žadatelé o azyl**, kde NBD uvede důvody proč žádá o azyl v ČR. Po

³⁵ Úmluva o právech dítěte rozumí dítětem každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Právní úprava ČR koresponduje s mezinárodní úmluvou.

uplynutí 90 dnů v ZZC je převeden do ZDC-MŠ. Přemístění může proběhnout i dříve, doba 90 dnů je maximální, záleží na kapacitě ZDC.

V připravované novele zákona 326, která bude předložena a projednávána Parlamentem a Senátem se uvažuje o tom, že ti, co nabyli zletilosti, nebudou muset při žádosti o povolení k trvalému pobytu prokazovat finanční prostředky na pobyt. Problémem zůstává potvrzení o zajištěném bydlení na dobu neurčitou.

2. Instituce a organizace věnující se problematice

Vymezení sledované cílové skupiny v projektu (děti ulice ze třetích zemí) do značné míry předurčují některé problémy v institucionálním zajištění péče o tuto skupinu cizinců. Jednotlivé aspekty problematiky jsou řešeny ve vzájemné součinnosti různých rezortů (MPSV, MVČR, MŠMT, MZd, respektive odbory regionálních samospráv) a v oblasti se angažuje poměrně široký okruh institucí (Policie ČR, specializovaná zařízení v rezortu školství, příslušné referáty obecních úřadů, nestátní neziskové organizace).

2.1 Vládní úřady a instituce

2.1.1 Ministerstvo vnitra

V rámci ministerstva vnitra jsou kompetence ve vztahu k nezletilým cizincům bez doprovodu rozděleny takto:

Odbor azylové a migrační politiky (OAMP) odpovídá za průběh azylového řízení, vede pohovory s nezletilými za přítomnosti jejich opatrovníků určených soudem. Vede statistiky žadatelů o azyl; OAMP MV určuje opatrovníka pro první fázi azylového řízení, kdy ještě soud neurčil opatrovníka pro pobyt.

Správa uprchlických zařízení (SUZ) zajišťuje provoz přijímacích, pobytových a integračních azylových zařízení, zajišťuje žadatelům o azyl potřebné služby, u dětí odpovídá za zajištění přístupu ke vzdělání, informacím a využití volného času. Organizuje program jejich dobrovolných návratů do země původu. Nezletilí žadatelé o azyl bez doprovodu jsou po nabytí zletilosti umístěni v chráněném bydlení s dohledem po 24 hodin³⁶.

Odbor Bezpečnostní politiky MVČR řeší případy komerčně sexuálně zneužívaných dětí. Školí pracovníky OSPOD a zpracovává odborné materiály usnadňující pracovníkům pověřeným ochranou dětí či opatrovnictvím orientaci v cizinecké problematice při práci s nezletilými cizinci.

---

³⁶V České republice existují tyto typy uprchlických zařízení:

a) Příjímací střediska, kde je osoba identifikována a je jí vydáno vízum (Cizinecká policie), zahájena azylová procedura (Odbor azylové a migrační politiky), vstupní zdravotní prohlídky a povinná karanténa a další potřebné procedury.

b) Pobytová střediska - po ukončení vstupních procedur přicházejí žadatelé o azyl z příjímacího střediska do pobytového. V tomto středisku jsou zajištěny jejich životní potřeby až do ukončení azylového řízení. Součástí tohoto typu zařízení je i otevřené středisko. Děti a mladiství jsou umístěni do specializovaných diagnostických a výchovných zařízení pro cizince, které spravuje MŠMT;

c) Integrační střediska slouží k dočasnému ubytování osob, jimž byl udělen azyl v ČR. Zde jsou azylanti zařazeni do státního integračního programu, je jim zajištěna výuka českého jazyka a čekají na přidělení integračního bytu z nabídky krajských úřadů. Zde mohou být umístěni mladiství, kteří po dovršení zletilosti získali v ČR azyl (azyl z humanitárních důvodů byl doposud přiznán jen jedné osobě z NBD po nabytí zletilosti).

d) Uzavřené hlídané zařízení pro zajištění cizinců (ZZC) ve Velkých Přílepech, které jako jediné může umístit děti a nezletilé cizince bez doprovodu zákonných zástupců, a to maximálně po dobu 90 dnů. Od ledna 2006 spadá do gesce Správy uprchlických zařízení (SUZ) MV. Děti a mladiství zde mají přístup ke vzdělání, využívání volného času a k informacím.

2.1.2 Policie České republiky

Police ČR má ze zákona o pobytu cizinců poměrně rozsáhlé pravomoci při ochraně státních hranic, povolování vstupu a pobytu cizinců, kontroly pobytu. Policie má také na starosti oblast kriminality a organizovaného zločinu.

Policejní prezidium

Skupina odhalování kriminality mládeže, na mládeži a mravnostní kriminality. Tato skupina se zabývá organizovaným zločinem spojeným s migracemi cizinců.

Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie PP ČR

Cizinecká a pohraniční policie odpovídá za kontrolu vstupu a pobytu cizinců, identifikaci osob, vyhledávání osob, vydávání víz a povolení k pobytu cizinců. Cizinecká policie odpovídá za identifikaci a vyhledávání dětí a mladistvých cizinců bez doprovodu, vydávání víz, provozuje zařízení pro zajištění dospělých cizinců (ZZC) a vede informační systém o cizincích;

Oblastní ředitelství CPP Praha spravuje Zajišťovací zařízení pro cizince (detenci) a vede databázi cizinců s povolením k pobytu a databázi nelegálních migrantů.

2.1.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Klíčovou normou upravující situaci nezletilých osob na území ČR je zákon o sociálně právní ochraně dětí. V souvislosti s realizací procedur vedoucích k jeho praktickému uplatňování přísluší značné kompetence ve vztahu k cílové skupině Ministerstvu práce a sociálních věcí, především pak odboru rodinné politiky tohoto ministerstva (oddělení rodinné politiky, oddělení náhradní rodinné péče, oddělení sociálně právní ochrany dětí). S ohledem na specifické charakteristiky sledované cílové skupiny a stávající organizační požadavky (koncepční, metodické, manažerské atd.) však problematika dětí ulice ze třetích zemí působnost tohoto odboru překračuje a je MPSV řešena multidisciplinárně součinností více různých odborů. Do jejího řešení jsou dále zapojeny také odbor sociálních služeb (oddělení koncepce sociálních služeb ve veřejné správě) a odbor legislativní (oddělení sociální legislativy a oddělení obecné legislativy). MPSV disponuje základními evidencemi o tomto problému (velice úzká spolupráce s Policií ČR a MŠMT, jež je dána ze zákona), rozsah sledovaných údajů je však poměrně omezený.

V rámci odboru rodinné politiky, oddělení sociálně právní ochrany dětí je situace cílové skupiny řešena odborným personálem zodpovědným za situaci cizinců bez doprovodu, kurátory pro mládež a odborníky specializovanými na problematiku týraného a zanedbávaného dítěte. Oddělení je zodpovědné za metodické vedení zaměstnanců krajských úřadů, kteří se ve své práci setkávají s touto cílovou skupinou.

2.1.4 Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MŠMT je zřizovatelem Domova pro děti - cizince, do něhož jsou děti-cizinci bez doprovodu umístěny (viz dále). Žádné další programy garantované a realizované MŠMT se již nevztahují přímo k cílové skupině dětí ulice ze třetích zemí, nicméně řada aktivit MŠMT je zaměřena na řešení situace širě definovaných cílových skupin, přičemž tyto situace (respektive prováděná opatření) se velice těsně dotýkají i sledované cílové skupiny.

MŠMT spravuje širokou síť zařízení specializujících se na práci s dětmi, jejichž vývoj je ohrožen sociálně patologickými jevy (střediska výchovné péče a specializovaná pedagogická centra). Služeb těchto zařízení mohou děti ulice ze třetích zemí využít, nicméně pravděpodobnost kontaktu s touto cílovou skupinou je velmi nízká, neboť tato zařízení neprovádějí depistáž zaměřenou na tuto cílovou skupinu a děti ulice ze třetích zemí všeobecně nemají motivaci a/nebo reálnou možnost kontakt se zařízeními tohoto typu samy navázat. Dále ministerstvo působí v oblasti prevence kriminality a sociálně patologických jevů a garantuje, podílí se na realizaci nebo realizuje integrační programy, specializované

pedagogické aktivity s dětmi cizinců nebo azylových dětí a programy multikulturní výchovy. Metodicky zodpovídá za přípravu speciálních pedagogů či sociálních pracovníků na práci s touto cílovou skupinou.

Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy se podílel na vzniku koncepce umístění a vzdělávání dětí cizinců, dětí, které mají jazykovou bariéru, včetně nezletilých žadatelů bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy. Podnět k vytvoření Domova pro děti-cizince dal výbor vlády pro práva cizinců a nevládní organizace. V roce 2002 zadala vláda ČR MŠMT úkol provozovat Domov pro děti-cizince. V únoru 2002 vstoupil v platnost zákon o zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. V § 2 odst. 5 upravuje provoz Domov pro děti-cizince.

Domov pro děti-cizince je tvořen čtyřmi součástmi, jejichž fungování organizačně zajišťují dvě samostatná pracoviště - Modrá škola v Praze 11, která provozuje Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče a zařízení Permon, které provozuje Dětský domov a Dětský domov se školou. Pražské pracoviště Modrá škola odpovídá za komplexní vstupní diagnostiku dětí a mladistvých bez doprovodu. Ta obvykle probíhá dva měsíce. Po uplynutí této doby jsou děti a mladiství umístěni do zařízení Permon, které se nachází mimo Prahu. Obě zařízení mají celorepublikový dosah a jsou zde umístěni všichni nezletilí cizinci bez doprovodu včetně žadatelů o azyl.

2.1.5 Ministerstvo spravedlnosti

Ministerstvo spravedlnosti je ústředním orgánem státní správy pro soudy a státní zastupitelství. Zodpovídá za činnost soudních orgánů rozhodujících ve věcech týkajících se nezletilých bez doprovodu. Nemá v přímém kontaktu s problematikou ani s cílovou skupinou (to přísluší okresním soudům), respektive zařízením náhradní výchovy (ty jsou v gesci MŠMT).

Problematika dětí ulice není ministerstvem spravedlnosti zvlášť evidována, protože právní kategorie „dětí ulice“ neexistuje. Statistika se opírá o meritorní vymezení řešených kauz (evidence zachycuje použité prostředky sociálně právní ochrany dětí).

Okresní soudy rozhodují o svěřeni dětí do náhradní výchovy a určují opatrovníka dětí-cizinců pro pobyt v ČR. Tímto opatrovníkem může být buď příbuzný (což je vzácné, protože se většinou jedná o děti bez doprovodu zákonných zástupců) nebo častěji místně příslušný Odbor sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Soud také určuje případného opatrovníka pro správní řízení a trestní řízení.

2.1.6 Ministerstvo zdravotnictví

Zodpovídá za přístup dětí a nezletilých cizinců legálně pobývajících na území ČR k lékařské a zdravotní péči. Zdravotní pojištění za nezletilé děti-cizince bez doprovodu s povolením k trvalému pobytu je hrazeno ze státního rozpočtu. Poté, co soud vydá předběžné opatření, na jehož základě je dítě umístěno do specializovaného domova pro děti-cizince, připadají dítěti práva a povinnosti zdravotního pojištěnce ČR. Tímto způsobem je řešeno financování zdravotní péče po dobu pobytu v zařízení.

Cizí státní příslušníci jsou účastníky systému veřejného zdravotního pojištění jen v případě, že mají povolení k trvalému pobytu v ČR. Trvalý pobyt získávají pouze tehdy, jsou-li umístěni do domova pro děti-cizince, kam jsou umístěny děti od 3 do 18 let.

Systém zdravotního pojištění žadatelů o azyl se změnil v roce 2005. Dříve SUZ garantovala uzavírání smluv mezi určitými lékaři a zdravotnickými zařízeními, jimž úhrady za služby proplácela VZP. Žadatelé o azyl se od října 2005 mohou obracet na jakékoli zdravotní zařízení a lékaře. Okruh pojištěnců, které mohou uzavírat pojistné smlouvy mezi lékaři, a zařízeními poskytujícími zdravotní péči žadatelům o azyl, není nadále omezen na

VZP. Smlouva MV a VZP byla zrušena a v současnosti se celý systém péče o žadatele o azyl přestavuje.

2.2 Orgány místní správy a instituce zřizované samosprávnými orgány

Úřad městské části Praha 1 - Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD ÚMČ Praha 1)

Mezi organizacemi podílejícími se na realizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí zaujímají klíčové postavení Oddělení sociálně právní ochrany městských úřadů, respektive obecních úřadů. Podle zákona o sociálně právní ochraně je pro děti cizince příslušný ten orgán sociálně právní ochrany, v jehož místě působení se dítě nachází. S ohledem na skutečnost, že další pražské městské části - s výjimkou ÚMČ Praha 11 (viz dále) - nejsou pro práci s dětmi cizinci dostatečně odborně vybaveny, spadá do pravomoci OSPOD ÚMČ Praha 1 kromě péče o děti ohrožené sociálně patologickými jevy na území Prahy 1 také péče o děti-cizince zadržené v souvislosti s jejich trestnou činností na celém území Prahy. Jedná se především o děti pocházející z Bulharska, významné je rovněž zastoupení slovenských dětí mladších 15 let (99% zachycených případů romské děti). Oddělení zaměstnává celkem 6 zaměstnanců, kteří realizují činnost oddělení v jeho plné šíři (tj. včetně péče o děti - občany ČR).

Městský úřad Černošice - Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD MÚ Černošice)

Oddělení se kromě běžné agendy (děti ohrožené sociálně patologickými jevy na území obce) specializuje také na práci s dětmi cizinci, neboť na území obce (Velké Přílepy) se nachází detenční zařízení určené k umístění nezletilých cizinců s působností pro celou ČR. Zaměstnanci OSPOD MÚ Černošice jsou soudem pověřenými opatrovníky dětí na území obce, tj. jejich aktivity se vztahují také na děti - cizince umístěné v tomto zařízení. OSPOD proto monitoruje jejich pobyt v zařízení a zastupuje jejich zájmy při soudních jednáních a jednáních s dalšími úřady. Opatrovníci vyvíjejí také další aktivity realizované ve prospěch dítěte vymezené v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. OSPOD MÚ Černošice se zároveň jako člen expertní skupiny složené ze zástupců státních institucí a nevládních organizací věnuje návrhům změn zákonů a při řešení problematiky úzce spolupracuje s dalšími organizacemi a institucemi působícími v oblasti (OSPOD dalších městských částí, měst či obcí, Cizinecká a pohraniční policie, Detenční zařízení ve Velkých Přílepech, Permon, Modrá škola, OPU, PPU) a ministerstvy (MPSV, MŠMT, OAMP MVČR). Převážně problematice dětí-cizinců se věnují dva speciálně vyškolení zaměstnanci OSPOD, dva zaměstnanci je mohou při práci s touto skupinou zastoupit. Všichni tito zaměstnanci se věnují také dětem - občanům ČR.

Od poloviny roku 2004 řešil OSPOD MÚ Černošice situaci 110 dětí, které se nacházejí v průběhu azylové procedury nebo je s nimi vedeno správní řízení o vyhoštění. Jedná se především o děti z Číny, Vietnamu, Indie a postsovětského prostoru ve věku 17 či 18 let. OSPOD Černošice se zabývá takřka výhradně dětmi ve věku od 15 do 18 let, mladší děti-cizinci zpravidla pobývají na území ČR s rodinou (a jsou proto umístěny v pobytových střediskách pro cizince společně se svými rodiči).

Úřad městské části Praha 11 - Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD ÚMČ Praha 11)

Oddělení se kromě běžné agendy (děti ohrožené sociálně patologickými jevy na území obce) specializuje také na práci s dětmi - cizinci, neboť na území městské části se nachází diagnostický ústav a středisko výchovné péče Modrá škola (viz dále) pro děti - cizince. Spektrum aktivit OSPOD ÚMČ Praha 11 - viz OSPOD MÚ Černošice. Problematice se věnuje jeden zaměstnanec (tato agenda tvoří asi třetinu jeho pracovní náplně).

Zařízením za rok prošlo 40 dětí cizinců (žadatelé o azyl bez doprovodu rodičů či jiných zákonných zástupců a děti bez doprovodu rodičů, které o azyl nežádají a jsou umístěny v diagnostickém ústavu Zařízení pro děti cizince), nejčastěji z Indie, Ukrajiny a Bulharska, ale také ze Sýrie, Libérie či Mongolska.

Městský úřad Dobříš - Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD MÚ Dobříš)

Oddělení se kromě běžné agendy (dětí ohrožené sociálně patologickými jevy na území obce) specializuje také na práci s dětmi - cizinci, neboť na území městské části se nachází specializované zařízení Permon (výchovný ústav, dětský domov se školou a praktická škola). Spektrum aktivit OSPOD ÚMČ Praha 11 se viz OSPOD MÚ Černošice. Problematice se věnuje jeden zaměstnanec (řeší přitom také další činnosti spojené s agendou kurátora pro mládež a dospělé).

Městské centrum sociálních služeb a prevence (MCSSP) je příspěvková organizace hlavního města Prahy, která zastřešuje odborná pracoviště v Praze pro osoby v tíživé sociální a životní situaci. Nabízí klientům sociální, terapeutické a zdravotnické služby, psychologické i právní poradenství, přechodné ubytování a základní informační servis. Organizace se zaměřuje na práci s jednotlivci a rodinami v obtížné životní situaci nebo ohrožených sociálním vyloučením. Realizuje široké spektrum sociálních služeb a pokrývá řadu cílových skupin. Z hlediska sledované skupiny dětí ulice lze jako relevantní skupiny vnímat osoby bez přístřeší a děti. Působnost organizace je omezena na Prahu. Organizace je zřízena Magistrátem hlavního města Prahy a je financována především z prostředků magistrátu, grantů vypisovaných magistrátem a z Evropského sociálního fondu.

Osobám bez přístřeší je určena specializovaná poradna (2 zaměstnanci), zimní noclehárna a ubytovací zařízení (8 zaměstnanců). Osoby bez přístřeší mohou využívat i služeb zařízení, které nejsou přímo zaměřeny na tuto cílovou skupinu. Jedná se o krizové centrum RIAPS (14 zaměstnanců), informační centrum sociální pomoci KONTAKT (5 zaměstnanců) a síť 9 poraden pro rodinu a mezilidské vztahy (celkem 27 zaměstnanců). S dětmi, které hledají pomoc po útěku z rodiny či ze zařízení ústavní péče se setkávají jen výjimečně a s dětmi žijícími dlouhodobě na ulici zcela ojedinele. Terénní sociální práci se MCSSP nevěnuje, nicméně mapuje jak situaci osob bez přístřeší na území Prahy, tak i služby, které jim lze v Praze poskytnout.

Dětské klientele jsou poskytovány poradenské služby (rodinné, psychologické - zejména s důrazem na experimentování s návykovými látkami). Mezi další klíčové aktivity určené této skupině patří také primární protidrogová prevence a alternativní programy pro mladistvé osoby ve střetu se zákonem. Klíčovou oblastí je rovněž snaha o sanaci a prevenci rozdělování rodin, k němuž dochází v důsledku umístění dítěte do zařízení poskytujících ústavní péči.

V Praze působí celkem 22 streetworkers. Je zde 17 nízkoprahových zařízení pro mládež a 10 otevřených klubů pro neorganizovanou mládež (11).

2.3 Nestátní neziskové organizace

2.3.1 Organizace pracující s dětmi ulice obecně

Občanské sdružení Šance

Projekt Šance vznikl v roce 1995. Snaží se systematicky a odborně pomáhat mladým lidem, kteří se z různých důvodů ocitli na ulici. Zhruba 70 % těchto případů tvoří mládež, která opustila dětské domovy. Náplní občanského sdružení Šance jsou tři hlavní okruhy aktivit: a) provozování denního centra „Streetcentrum“ a streetwork; b) public relations a veřejné sbírky; c) charitativní akce. Směřují ke zlepšení životních podmínek cílové skupiny a její postupnou integraci do společnosti. Přístup k cílové skupině je obtížný, což ztěžuje terénní

práci. Public relations, veřejné sbírky apod. Mají za úkol zlepšit povědomí veřejnosti o problému "děti ulice" a vyburcovat příslušné orgány k řešení tohoto problému (názor experta).

„Streetcentrum“ má klientům poskytnout zázemí a umožnit jim uspokojovat jejich nejnnutnější životní potřeby. Cílem terénních aktivit sdružení Šance je provádět depistáž, poskytovat poradenské služby, zprostředkovat další služby a kontakty s organizacemi působícími v dané oblasti včetně výměny zkušeností.

Náplň práce o.s. Šance: a) komunitní a volnočasové programy; b) psychoterapeutická a psychosociální pomoc; c) možnosti sociální a kulturní seberealizace pro klienty (TV, video, organizace akcí pro klienty - koncerty, volnočasové aktivity, návštěvy různých kulturních zařízení); d) poradenské služby v oblasti získání zaměstnání a ubytování; e) asistence při hledání zaměstnání a ubytování; f) zajištění přístupu k internetu; g) základní potravinový servis (čaj, polévka); h) hygienické zázemí; ch) možnost vyprání prádla, získání ošacení; i) testy HIV/AIDS, hepatitidy; j) možnost přístupu cílové skupiny k běžně dostupným léčebným prostředkům (bolesti hlavy apod.); k) spolupráce s externími lékaři (neurolog, venerolog, stomatolog, psychiatr, psycholog, všeobecný lékař).

Projektovaný „Dům Šance“, na něž organizuje sdružení veřejnou sbírku, má poskytnout klientům trvalejší zázemí, uspokojit potřebu "někam patřit" a vytvořit předpoklady pro systematictější a efektivnější práci s klienty v oblasti psychosociálních a resocializačních aktivit. Dům Šance má v budoucnu poskytnout klientům ubytování, stravování, hygienické zázemí (ve stávajícím zařízení doposud nebyl vybudován např. sprchový kout), širší okruh volnočasových aktivit (dílny, počítačová pracovna) a resocializační programy (včetně dlouhodobých pracovních programů).

Cílovou skupinou projektu Šance jsou děti, mladiství a mladí dospělí žijící na ulici včetně těch, ze třetích zemí. Působnost organizace je omezena na Prahu. Vymezení cílové skupiny je ovšem i podle slov dotazovaného experta značně problematické, neboť skupina dětí na ulici „oficiálně neexistuje“.

Organizaci financuje široké spektrum individuálních dobrovolných donátorů a sponzorů (v závislosti na typu aktivity). Prostředky ze státních zdrojů mají spíše doplňující úlohu. V zařízení v současnosti působí sedm zaměstnanců, kromě koordinátora, jehož pracovní náplní jsou dále streetwork, sociální práce a psychoterapie, a asistenta pro fundraising se jedná o pět peer aktivistů (vyškolení Státním zdravotním ústavem). S organizací dále spolupracují dobrovolníci (sociální práce, webové stránky, artedílny apod., v současnosti 4, dříve 10 dobrovolných spolupracovníků).

Kapacity organizace jsou všeobecně vnímány jako nedostačující, uspokojivá situace je pouze v oblasti kulturních a sociálních aktivit, na nichž se podílejí převážně soukromí dárci a sponzoři. Největší problémy jsou spojeny se snahou vytvořit stabilní zázemí pro cílovou skupinu.

Možnosti spolupráce s dalšími organizacemi v terénu ztěžuje jejich neochota věnovat se řešení problému komerčního sexuálního zneužívání mládeže. Problém „oficiálně neexistuje“. Spolupráce se státními orgány (především MV ČR) je proto velmi malá, naopak, dobrá spolupráce existuje s IOM.

„Streetcentrum“ denně navštěvuje zhruba 30 klientů. Streetworkers kontaktují zhruba 600 osob ročně (občanů i cizinců) a komunikují cca s 50% z nich.

Před změnou systému ochrany nezletilých cizinců bez doprovodu se streetworker setkal s 15-20 dětmi ulice ze třetích zemí za obchůzku. V současnosti je kontakt s nimi prakticky nemožný. Nezletilci z třetích zemí tvoří cca 1% celkového počtu kontaktovaných klientů. Zeměmi původu jsou především Rumunsko, Ukrajina, Bulharsko, minimálně 10 dětí má africké kořeny. Většina klientů nemá žádné doklady, tj. nemají legalizovaný status a

nejdou evidováni. Pouze ve výjimečných případech jsou klienti nějak evidováni (např. klient ve statusu strpení).

Rozkoš bez rizika

Organizace se zaměřuje na prevenci HIV/AIDS mezi ženami poskytujícími placené sexuální služby a provozuje nízkoprahová centra (možnost zdravotního vyšetření a léčby, možnost využití kontaktu se sociálními pracovníci - navázání kontaktu s rodinou, ústavem, odkud odešly, nalezení náhradního ubytování, programy pro drogově závislé, pro lidi bez domova, základní potravinový a hygienický servis, možnost získání ošacení). Terénní programy a poradenské služby zajišťují terénní týmy v Praze, Brně a příhraničních regionech ČR. Spolupracuje s podobnými terénními programy pro prostitutky či jiné rizikové programy v dalších městech. Pražská pobočka organizace má sedm zaměstnanců (výkonná ředitelka, psychologka, 3 sociální pracovníci, zdravotní sestra a office manager), pobočka v Brně dva (vedoucí pobočky a zdravotní sestra). Všichni zaměstnanci se kromě příslušných specializací věnují také terénní sociální práci.

Mezi klientkami mladšími 18 let lze rozlišit tyto hlavní skupiny: občanky ČR na útěku z rodiny nebo častěji státní instituce (dětského domova nebo výchovného ústavu), dívky žijící již v tomto věku samostatně, vydělávající si na studia nebo živobytí, cizinky pod 18 let a děti pod 15 let, zpravidla děti klientek - prostitutek. Pro ně je realizován zvláštní program. Osoby mladší 18 let tvoří jen malou část klientely.

Středisko prevence a léčby drogových závislostí - DROP IN o.p.s. (dále jen Drop In o. p. s.)

Drop in o.p.s. je registrované nestátní zdravotnické zařízení zaměřující se na ambulantní kontakt, první pomoc, poradenství a terapii drogových problémů v intenci tzv. harm reduction. Jednou z priorit organizace je i prevence vůči HIV infekci mezi osobami, které si drogu aplikují intravenózně. Další prioritou Drop In o.p.s. jsou různé typy preventivní činnosti. Drop In o.p.s. prosazuje od svého založení pragmatický pohled na řešení drogové problematiky a snaží se ovlivnit postoj společnosti k drogové problematice ve směru realistického pojetí dané oblasti. Organizace projevila zájem o spolupráci na výzkumném projektu, vzhledem k jejím omezeným časovým možnostem však již nedošlo k dohodě o realizaci interview. Nicméně za důležité lze považovat již vyjádření, že při realizaci aktivit organizace ke kontaktům s cílovou skupinou nezřídka dochází.

O.s. Sananim

O.s. Sananim je největší nestátní organizací v ČR poskytující služby v oblasti péče a léčby závislostí na nealkoholových drogách. V současné době sdružení provozuje osm hlavních programů a řadu programů doplňujících. Mezi nejvýznamnější patří práce ve věznicích. Další programy jsou realizovány zejména v oblasti vzdělávání, primární prevence, publikační činnosti a zahraniční spolupráce. Jednotlivé projekty sdružení dnes zabezpečuje více než 95 zaměstnanců a 40 externích spolupracovníků.

Cílem organizace je: a) poskytování profesionální pomoci a léčby osobám ohroženým drogovou závislostí a provoz sítě programů a služeb vytvářejících komplexní systém prevence a léčby drogových závislostí; b) profesionalizace poskytovaných služeb a rozvoj systému v oblasti poskytování specifických služeb; c) rozvoj spolupráce na místní i centrální úrovni při plánování a realizaci protidrogové politiky včetně rozvoje zahraniční spolupráce a změny pohledu veřejnosti na problematiku drogových závislostí; d) vzdělávání laiků, profesionálů a paraprofesionálů v oblasti drogových závislostí.

Podle vyjádření pracovníka oddělení věnujícího se terénní sociální práci ke kontaktům s cílovou skupinou sledovanou projektem nedochází.

2.3.2 Organizace pracující s cizinci, žadateli o azyl a uprchlíky

Poradna pro uprchlíky

Poradna pro uprchlíky, o. s. (PPU) vznikla v roce 2002 jako nástupce Poradny pro uprchlíky Českého helsinského výboru (založené v roce 1993). Poskytuje bezplatnou právní, sociální a psychologickou pomoc osobám, které z různých příčin musely opustit zemi svého původu a žádají ochranu na území České republiky. Poskytuje poradenství a rady cizincům týkající se zákonů o azylu a o pobytu cizinců, předpisů platných v oblasti sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění, možnosti zaměstnání a vzdělávání. Angažuje se při ovlivňování veřejného mínění s cílem rozvíjet toleranci a potírat xenofobii a rasismus. Konceptní prací se snaží ovlivnit legislativu v oblasti migrace a uprchlického práva. PPU je zakládajícím členem Konzorcia nevládních organizací zabývajících se uprchlíky a členem mezinárodních organizací: European Council on Refugees and Exiles (ECRE) a Separated Children in Europe Programme (SCEP).

PPU zaměstnává 20 pracovníků, mezi nimiž jsou odborníci z oborů práva, sociálních věcí, sociologie, psychologie, pedagogiky, sociální práce, kteří pracují s cizinci. Finančně je podporována sponzory: Česká katolická charita, Evropská komise, Evropská rada pro uprchlíky a exulanty (ECRE), Magistrát hl. m. Prahy, Městská část Prahy 1, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Nadace rozvoje občanské společnosti, Nadace Vize 97, Open Society Fund Praha, Poradna pro uprchlíky, Sbory Českobratrské církve evangelické, UNHCR, Úřad vlády ČR Spolupracuje s dobrovolníky a získává pro svoji práci finanční a věcné dary.

K cílové skupině „děti ulice z třetích zemí“ se vztahují následující projekty:

Projekt Nezletilí v zařízeních pro zajištění cizinců: zhodnocení současné situace, právní a psychosociální poradenství nezletilým a budování kapacit probíhal za podpory UNHCR ve spolupráci s IOM v roce 2004. Projekt byl zaměřen na dvě cílové skupiny: jednak nezletilé v detenčních centrech Velké Přílepy a Bálková a pak na představitele státní správy zabývající se touto problematikou. Primárně směřoval k poskytování kvalifikovaného poradenství nezletilým a mladistvým žadatelům o azyl a nezletilým cizincům, kteří byli zajištěni v těchto zařízeních.

Pracovníci PPU (právník a sociální pracovník) pravidelně navštěvují záchytná zařízení pro zajištění cizinců, kde poskytují právní a sociální poradenství nezletilým a mladistvým bez doprovodu. Snaží se jim s pomocí tlumočnicka poskytnout přiměřeným způsobem informace, vysvětlit jejich situaci a společně s nimi najít vhodné řešení. Pracovníci monitorují situaci této skupiny klientů a společně s orgány státní správy a samosprávy (tj. Policie ČR, MPSV, MŠMT) hledají nejvhodnější řešení. Na základě této spolupráce byl změněn systém ochrany dětí a mladistvých cizinců bez doprovodu v ČR.

Organizace na pomoc uprchlíkům

Organizace na pomoc uprchlíkům (OPU) je nevládní neziskovou organizací, která se od svého založení v roce 1991 zabývá bezplatnou právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR. Ve své práci věnuje zvýšenou pozornost ohroženým skupinám mezi uprchlíky, tj. dětem, mladistvým, ženám ve zranitelném postavení, osobám nemocným a postiženým. Vedle práce v sídle OPU, kde jsou každý pracovní den cizím státním příslušníkům k dispozici odborní pracovníci OPU, navštěvují pracovníci OPU pravidelně azylová zařízení a zařízení pro zajištění cizinců v ČR, ve kterých pomáhají žadatelům o azyl v řešení jejich právních a jiných problémů. OPU se podílí rovněž na organizování volného času žadatelů o azyl, kteří pobývají v azylových zařízeních. OPU pomáhá žadatelům o azyl, azylantům, cizincům s trvalým pobytem apod., pořádá různé volnočasové aktivity a programy v pobytových střediscích MV ČR, spolupracuje se

Domovem pro děti - cizince i Zařízením pro děti - cizince ve Velkých Přílepech, kde jsou umístěni nezletilí bez doprovodu.

OPU je financováno z projektů podporovaných z dotací z těchto zdrojů: veřejné rozpočty, projekty financované Evropským společenstvím, strukturální fondy, nadační fondy; OPU má dvě pracoviště: v Praze a Brně. Celkem zaměstnává 19 pracovníků na plný úvazek. Zvláštní podskupinu tvoří odborníci pro práci s mladistvými - s nezletilými bez doprovodu: 2 právníci, 1 soc. pracovnice. Další podskupinou jsou 2 koordinátoři dobrovolníků (kterých je cca 70).

Mezi klienty OPU jsou: a) dospělí (ženy, muži), b) děti žadatelů o azyl a azylantů (které jsou na území ČR se svými rodiči), c) nezletilí bez doprovodu (NBD) – cca 1/2 žadatelé o azyl, 1/4 NBD s trvalým pobytem, 1/4 NBD - oběti obchodu s lidmi, 1 azylantka.

OPU spolupracuje se Domovem pro děti - cizince. Toto zařízení pravidelně pracovníci OPU navštěvují s nabídkou právního a sociálního poradenství a specifických volnočasových aktivit. V rámci projektu EQUAL OPU nabízí NBD i individuální asistenci z řad studentů vysokých škol.

Pracovníci OPU doprovázejí žadatele o azyl a zejména mladistvé na úřadech při vyřizování potřebných dokladů, vyplňují žádosti o povolení k trvalému pobytu, přijetí na školu, koordinují činnosti spolupracovníků z řad studentů VŠ, angažují se při řešení zásadních problémů spojených se situací žadatelů o azyl, zejména mladistvých, uznaných azylantů a dalších cizinců při jejich životě a integraci v ČR. OPU spolupracuje s dalšími nevládními organizacemi a iniciativami sdruženými v Konzorciu nevládních organizací pro práci s uprchlíky.

Mladiství žadatelé o azyl a mladiství bez doprovodu, kteří nepatří mezi žadatele o azyl, jsou zahrnuti do speciálního projektu. Další projekty pracují s dospělými žadateli, azylanty a cizinci obecně. V letech 2003 - 2004 OPU řešilo projekt „Separated Refugee Children Project“ podporovaný Velvyslanectvím Nizozemského království. Projekt Equal s názvem „Podpora nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu“ zahrnuje v současnosti zhruba 55 dětí a mladistvých. (Ve výchovném a vzdělávacím zařízení Permon je přibližně 35 osob, v diagnostickém zařízení MŠ v Praze 13 je v současnosti 12 osob, v detentčním zařízení ve Velkých Přílepech je 8 osob).

Mezi hlavní nástroje sociální práce, které OPU svým klientům, nabízí je: asistence na úřadech, zvláště při vyřizování potřebných dokladů pro žádost o povolení k trvalému pobytu těch, kteří nabudou v nejbližší době zletilosti a nechtějí zůstat do 26 let v zařízení Permon. Asistence při vyřizování dokladů na zastupitelských úřadech, spolupráce s odbory sociálně právní ochrany dětí OSPOD na městských úřadech. Ti, co neopustí diagnostické zařízení MŠ (neutečou) vítají pomoc, kterou jim nevládní organizace OPU nabízejí. Se zařízením Permon uzavírají dobrovolně smlouvy o tom, že zde mohou bydlet za podmínky, že se budou vzdělávat a připravovat na povolání. Za této situace zde mohou bydlet až do 26 let.

2.3.3 Mezivládní a mezinárodní organizace

IOM (International Organization for Migration)

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) založila svoji pražskou pobočku v roce 1997. Zabývá se závažnými problémy spojenými s migracemi. Pomáhá zranitelným skupinám, mezi něž patří zejména nezletilí cizinci bez doprovodu. Programy IOM se dotýkají zejména a) dobrovolných návratů, b) zahraniční rozvojové pomoci ČR, c) integrace cizinců, d) prevence a potírání obchodu s lidmi, e) informační kampaně. IOM se v letech 2001 - 2002 podílelo na vytvoření nízkoprahových center pro děti ulice v Rumunsku a Bukurešti. Pomoc na místě a prevence nelegální migrace je prioritou. Zakládání nízkoprahových a otevřených center, která poskytnou dětem ulice důstojné místo ke spaní, jídlo, základní hygienu a usměrní jejich volnočasové aktivity přímo na místě, kde se vyskytují, je nejlepším řešením. IOM

usiluje o repatriaci NBD, ale snaží se zabránit tomu, aby nebyli opakovaně obchodováni. Systém, který by napomohl vyhledat NBD, kteří svévolně opustili Domov pro děti-cizince anebo azylová zařízení (a to nejen v rámci EU), by mohl posílit jejich bezpečnost.

UNHCR (United Nation High Comissar for Refugee)

UNHCR se zabývá především právními otázkami, řešení dalších aspektů situace těchto osob přísluší dalším organizacím a institucím působícím v oblasti, jež jsou v takových případech kontaktovány. UNHCR a SCEP³⁷ podporují společný evropský projekt - Separated Children in Europe.

3. Spolupráce mezi institucemi, networking

Organizace zaměřené na práci s nezletilými cizinci bez doprovodu intenzivně spolupracují a koordinují své aktivity. V rámci projektu PPU vznikla již v říjnu 2004 expertní skupina, která se v průběhu doby početně rozšířila a zvětšila okruh řešených témat. Na jednáních expertní skupiny se scházejí zástupci: MŠMT, MPSV, MS, MV (OAMP, SUZ, OBP), Policie ČR, ŘSCPP, ÚOOZ, OSPOD (MÚ Černošice, ÚMČ Praha 1, ÚMČ Praha 11, občasné MÚ Dobříš), UNHCR, IOM, OPU, PPU, ZZC Bálková a Velké Přílepy, dále Institut pedagogického vzdělávání, Centrum pro integraci cizinců a Justiční akademie. Každý měsíc se scházejí v diagnostickém zařízení Modrá škola.

Spolupráci partnerů limitují různé cíle a přístupy. To se promítá zejména při řešení situace NBD v ČR po dosažení zletilosti. Chybí konzistentní vládní politika, která by zřetelně směřovala k jejich integraci či vyhoštění. Takže MŠMT a MPSV pracují na integraci NBD, zatímco policie spíše inklinuje k vyhoštění NBD po nabytí zletilosti.

Problematická je v určitém ohledu spolupráce s CPP, sociálními a zdravotními odbory městských částí, kde jsou cizinci ubytováni (úhrady zdravotního pojištění, přídavků na děti a sociálních dávek apod.). Součinnost jednotlivých organizací komplikuje nejasné stanovení kompetencí.

Nízká míra spolupráce mezi organizacemi, které pracují s ohroženými skupinami mládeže a organizacemi pracujícími s NBD, oslabuje institucionální kapacity použitelné k řešení problému. Přirozenou překážku ve spolupráci obou typů organizací je odlišnost klientely a zejména rozdílný právní status klientů; neorganizovaná mládež verus nezletilí cizinci bez doprovodu. V případě projektu Šance je alternativní přístup ke klientům, založený na důvěře mezi streetworkerem a klientem, zjevnou překážkou spolupráce s jinými organizacemi a zejména je v zásadním konfliktu s ohlašovací povinností fyzických i právnických osob setkají-li se s případy týraní a zanedbávání dítěte (např. povinnost občana i policie ohlásit obecnímu úřadu zjištěný případ). O.s. Šance nepokládá za vhodné řešení umístování klientů do zařízení ústavní péče či detenčních zařízení. Systémy sociálně právní ochrany dítěte i postupy při zajišťování nelegálních migrantů a žadatelů o azyl se přitom v ČR koncentrují právě na ústavní formy péče. O. s. Šance v důsledku toho naráží na neochotu ke spolupráci a není vnímána jako relevantní partner. Dobré zkušenosti má ve spolupráci s IOM.

Organizace pracující s NBD příliš nespolupracují s organizacemi zaměřenými na terénní programy sociální práce s "dětmi ulice" v širším smyslu slova. V rámci programů pro specifické ohrožené skupiny však nelze ale kontakt s cílovou skupinou vyloučit. Organizace pracující „s neorganizovanou mládeží na ulici“ anebo „s dětmi-cizinci na ulici“ se dostávají do kontaktu s cizinci jen výjimečně, kromě o. s. Šance a o. p. s. Drop-In, jejichž kontakty s touto skupinou jsou častější³⁸. Sociální práci s NBD vykonávají specificky zaměřené organizace PPU a OPU.

³⁷ Mezinárodní aliance Save the Children

³⁸ O.s. Šance - děti na ulici, Rozkoš bez rizika - oběti komerčního sexuálního zneužívání, Sananim a Drop-In - uživatelé návykových látek. Tyto organizace koordinují své aktivity prostřednictvím ČAS.

4. Dobré praxe

Péče o NBD se zásadním způsobem změnila v roce 2004, kdy byla uvedena do provozu dvě speciální zařízení s celorepublikovou působností; Domov pro děti-cizince má čtyři části, jejichž fungování organizačně zajišťují dvě samostatná pracoviště - **Modrá škola** (dále jen MŠ) v Praze (provozuje Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče) a Permon u Příbrami (provozuje Dětský domov a Dětský domov se školou). Uvedená zařízení spravuje MŠMT.

Mezi NBD z třetích zemí mohou být žadatelé o azyl, ale ne všichni NBD mezi ně patří. ZDC MŠ i Permon slouží oběma skupinám NBD.

NBD zadrženi cizineckou policií (většinou při nelegálním přechodu hranice) jsou umístěni většinou do Zařízení pro zajištění cizinců ve Velkých Přílepech. V průběhu 90 dnů jsou přemístěni do Zařízení pro děti - cizince Modrá škola, kde procházejí celkovou diagnostikou. Pokud ZDC svévolně opustí a jsou znovu zachyceni CPP, jsou vráceni zpět do ZDC. Zařízení pro zajištění cizinců (ZZC) ve Velkých Přílepech určené k ubytování NBD spravuje od ledna 2006 Odbor azylové a migrační politiky MV (OAMP). Dříve bylo toto zařízení v gesci Cizinecké a pohraniční policie (CPP).

Změny v péči o NBD, zejména zajištění právní asistence v průběhu azylového řízení a zlepšení spolupráce mezi ministerstvy v oblasti zdravotní péče, sociální ochrany, při vytváření adaptačních, vzdělávacích, integračních, repatriačních a dalších programů nastaly již v roce 2004 a stále pokračují. Nevládní organizace převzaly značnou část odpovědnosti ve využívání volného času žadatelů o azyl.

Mezi významné změny patří povinnost místně příslušného soudu určit dětem a nezletilým bez doprovodu opatrovnictví: pro správní řízení, pro pobyt a pro trestní řízení. Opatrovník může být z okruhu příbuzných či zákonných zástupců. Nejčastěji bývá opatrovnictví svěřeno Odboru sociálně právní ochrany dětí místně příslušného městského/okresního úřadu. Podle expertů (MŠ a SÚZ) jsou různé typy opatrovnictví (pro zajištění, azyl, pobyt, trestní řízení, správní vyhoštění) v určitém konfliktu, protože právní předpisy a cíle institucí nejsou vždy shodné.

Otevření speciálních zařízení pro děti a mladistvé cizince, která jsou v gesci MŠMT patří mezi nejzásadnější zlepšení v ochraně nezletilých cizinců bez doprovodu. Dětem a mladistvým je zajištěn přístup ke vzdělání a přípravě na povolání. Mají kde bydlet, je o ně materiálně dobře postaráno. Pro doprovázené děti v pobytových táborech pro žadatele o azyl a azylanty zajišťuje péči a vzdělání SUZ MV.

Doba povolení k pobytu těch, kteří již nabyli zletilosti a studují, je v ZDC vystavena na dobu jednoho roku, poté každý rok žádají o prodloužení povolení k trvalému pobytu v tomto zařízení. To však platí pouze pro ty zletilé, kteří se rozhodnou setrvat v zařízení pro děti-cizince až do skončení přípravy na povolání (maximálně do 26 let věku). ZDC platí za ubytování těch, kteří studují na středních či vysokých školách (internát, VŠ koleje). Prozatím se jedná o zcela výjimečné případy.

Legalizace pobytu umístěním do ZDC má zásadní význam nejen v oblasti vzdělávání a přípravy na povolání, ale i dávek sociální péče a zdravotního pojištění. Dětem umístěným v ZZC lze prostřednictvím legalizace pobytového statusu zajistit nárok na hrazení služeb z veřejného zdravotního pojištění (často jsou ve špatném zdravotním stavu, zaznamenány případy tuberkulózy či hepatitidy E).

Doba pobytu v zařízení pro zajištění cizinců (ZZC) se pro děti a mladistvé zkrátila na dobu maximálně 90 dnů (to platí již od listopadu 2005). Po tuto dobu je také zde zajištěn přístup ke vzdělání, trávení volného času a k informacím.

Jako kvalitní byla hodnocena expertem z MPSV realizace koncepčních činností (tj. grantová schémata umožňující podporu nestátních neziskových organizací působících v oblasti, které sestavuje MPSV, a spolupráce s MV ČR a MŠMT při sestavování

koncepčních činností vztahujících se k této cílové skupině). Národní legislativa ČR podle některých expertů dobře reaguje na problém dětí a mladistvých bez doprovodu jak samostatně, tak v rámci srovnání národních legislativ v EU, ale **snahy o sjednocení národních legislativ a stále se měnící legislativní rámec komplikuje práci v dané oblasti v ČR.**

Možnosti práce s cílovou skupinou rozšiřuje (z hlediska ochrany dětí a mladistvých) rozlišení věkové hranice do 15 let a vymezení specifického statutu osob ve věku 15 - 18 let. Na rozdíl od některých členských zemí EU se tato kategorie mladistvých neocitá v právním vakuu a k její ochraně může být využito celé spektrum vhodných nástrojů sociální a pedagogické práce.

Velice ceněna byla úzká spolupráce s krajskými úřady, zlepšena by naopak mohla být spolupráce s neziskovými organizacemi pracujícími s dětmi žijícími na ulici, impulzy k tomu by přitom měly být oboustranné (tj. jak ze strany těchto organizací, tak ze strany státních institucí).

Expertem z Městského centra sociálních služeb a prevence byla velmi dobře hodnocena spolupráce s Odděleními sociálně právní ochrany dětí, kurátory a sociálními pracovníky obecních úřadů jednotlivých městských částí. Tato spolupráce je velmi rozvinuta zejména v oblasti vzdělávání a supervize. Legislativní podmínky vytvářejí dostatečné předpoklady pro vzájemnou spolupráci institucí působících v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti, sektoru služeb a školských zařízení, nicméně tyto podmínky nejsou dostatečně využívány.

Kladně je hodnocen vývoj právních předpisů v oblasti ochrany dětí a mladistvých bez doprovodu v cizineckém právu. Přesto existuje jen malá provázanost se zákony na ochranu dětí a mladistvých v ČR.

V důsledku nedostatečné provázanosti právních předpisů na ochranu dětí s cizineckou legislativou vznikla expertní skupina složená ze zástupců státních institucí i nevládních organizací (Cizinecká a pohraniční policie, Detenční zařízení ve Velkých Přílepech, Permon, Modrá škola, OPU, PPU, zástupci policie, městských částí Prahy, kde jsou nezletilí cizinci, příslušné OSPODy). Velmi těsná spolupráce mezi řadou organizací působících v dané oblasti postupně přináší výsledky. Již samotné ustavení této spolupráce lze pokládat za značný úspěch a umožní posílit kapacity při řešení této obtížné problematiky. Kromě vzájemného informování, vzdělávání a výměny zkušeností expertní skupina formuluje návrhy na zlepšení příslušné legislativy a zasazuje se o jejich prosazení.

Osvědčuje se úzká spolupráce s ambasádou země původu, která umožňuje navrácení dětí do jejich původních rodin. Týká se především dětí, které byly do ČR dopraveny překupníky dětí (Bulharsko, donedávna též Rumunsko, tyto případy jsou v současnosti na ústupu) a které nežadají o azyl.

Běží program ochrany a podpory obětí obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, který se týká zletilých cizinců. Česká republika přijala v roce 2000 Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, který je každé dva roky aktualizován.

5. Problémy a nedostatky

Pobyťový status mladistvých, kteří nabudou v nejbližší době zletilosti, je nejzávažnějším problémem. Ohlásí-li přítomnost nezletilce bez doprovodu policie, je nezletilý umístěn do ZZC, kde je obvykle vydáno rozhodnutí o vyhoštění. Přestože je posléze nezletilý umístěn do diagnostického zařízení pro cizince, nemůže po nabytí zletilosti svůj pobyt zlegalizovat.

Situace nezletilých cizinců se výrazně komplikuje dosažením zletilosti. Aby mohli žádat o povolení k trvalému pobytu, musejí mít doklady totožnosti. Zásadním nedostatkem je

mimo jiné i to, že nemají garantované bydlení na dobu neurčitou a zajištěné finanční prostředky, pokud nechtějí pobývat v ZDC.

Národní legislativa sociální ochrany mladistvých dle některých expertů saturuje specifické potřeby dětí ulice (podle experta MPSV). Podle názoru terénních sociálních pracovníků tomu tak není. Zejména je pocíťována potřeba systémových změn, které by řešily bydlení a zaměstnání mladých bez domova současně. Rovněž chybí na taková řešení finanční prostředky.

Ohlašovací povinnost je klíčovým institutem v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Jeho nedostatkem je, že ztěžuje dětem a mladistvým cizincům navázání kontaktu s terénními pracovníky. Tím se omezují možnosti účinné pomoci pro tuto skupinu. Práce streetworkers spočívá na důvěře, zbavení anonymity a povinnost ohlášení nezletilého cizince obecnímu úřadu a jeho následné umístění v ZDC připravuje streetworkera o možnost pomoci nezletilému cizinci přímo v terénu. Dochází zde ke konfliktu profesní role.

Orgány sociálně právní ochrany dětí bývají obvykle určeny soudem jako opatrovníci nezletilých bez doprovodu pro pobyt. V místech, kde jsou umístěna zařízení pro nezletilce - cizince bez doprovodu, se nadměrně rozrostla jejich klientela. Řešení problémů a asistence mladistvým cizincům bez doprovodu vyžaduje množství času a odbornou kvalifikaci. OSPODY, jimž bylo soudem určeno opatrovnictví nezletilých cizinců bez doprovodu, nebyly personálně posíleny a jejich pracovníci nebyli dostatečně proškoleni. Podle mínění více expertů (experta OSPODu Černošice, ZDC MŠ, SUZ, OAMP) je vzdělávání pracovníků pracujících s nezletilými cizinci bez doprovodu obecně závažným problémem. Běžným sociálním a pedagogickým pracovníkům v místě umístěných ZDC chybí speciálně schopnosti alespoň pozdravit jazykem dětí (např. Vietnamština, Čínština), navázání kontaktu a zlepšení motivace dítěte ke spolupráci se tím snižuje.

V současnosti jsou někteří zaměstnanci městských úřadů postupně školeni tak, aby se stali odborníky v oblasti ochrany dětí a nezletilých cizinců bez doprovodu. Doposud postupují podle zákona o sociálně právní ochraně dětí, který však není zcela kompatibilní s cizineckou legislativou. Cizinecká problematika je komplikovaná, právo rychle reaguje na změny řadou novel, které potřebují zvláštní výklad. Pracovníci státní správy na všech úrovních, kteří přicházejí do styku s nezletilci bez doprovodu, včetně policistů a soudců, proto potřebují důkladná průběžná školení.

Problematická je péče o děti cizince do 3 let v ČR, kterou má zajišťovat ministerstvo zdravotnictví.

Mnozí cizinci zadržení na území České republiky bez dokladů udávají věk nižší nežli 18 let ve snaze vyhnout se umístění do střežených záchytných zařízení pro cizince. Mohou tak získat jak lepší ochranu poskytovanou nezletilým, tak i větší volnost, která jim umožní diagnostické zařízení pro mladistvé bez problémů opustit v případě, že se k tomuto kroku rozhodnou. Změny v systému péče o nezletilé cizince bez doprovodu, změny v systému sociálně právní ochrany a vznik zařízení pro děti a mladistvé způsobily, že začalo být nadstandardní péče a ochrany zneužíváno dospělými cizinci. Zkoumání skutečného věku cizinců bez dokladů je nespolehlivé a nákladné, proto se zkoumá jen výjimečně (6).

Určité problémy vznikají při realizaci terénních aktivit. MV ČR spolupracuje jen s některými NGO působícími v této oblasti. Fungování těchto organizací probíhá bez problému ve větších městech, kde se problematika dětí ulice objevuje častěji a NNO jsou již dobře zavedené, v menších městech neexistují organizace, které umí problémy nezletilých bez doprovodu řešit. V případě výraznější eskalace problému nastanou potíže s dostupnými kapacitami. Podle pracovníka MPSV, který je ve velmi úzkém kontaktu s organizacemi zabývajícími se terénní sociální prací, se však mezi dětmi ulice děti-cizinci nevyskytují.

Za největší nedostatky současného legislativního rámce (z hlediska praktických potřeb) považoval expert z občanského sdružení Šance tyto skutečnosti:

“V oblasti není řád, respektive je obtížně vymáhán („bezvládí“). To omezuje možnost adekvátní reakce na nelegální pobyty a vede ke koncentraci dětí a mladistvých bez doprovodu v ČR. Cizinecká politika v ČR všeobecně je málo účinná ve vztahu k existujícím problémům s cizinci.

Není žádným způsobem institucionálně ošetřena pozice streetworkera pracujícího s touto „oficiálně neexistující“ klientelou, a to ani ve vztahu ke klientům, ani ve vztahu k policii. Tato skutečnost dále omezuje možnosti práce s klienty.

Na MV ČR nejsou realizovány preventivní aktivity v plné šíři již v důsledku skutečnosti, že tato instituce je zaměřena primárně na represii. Odbor prevence MV je podřízen chodu této organizace a je tím značně omezen ve svých aktivitách a možnostech komunikace.

Represivní kroky narušují okamžitě pozitivní výsledky preventivních aktivit dosažených dlouhodobým úsilím.

Problém představuje nedostatečné vymezení odpovědnosti mezi úředníky a politiky. Činnost odborů zabývajících se problematikou prevence na různých ministerstvech (MZ, MZd, MPSV, MV) není efektivně koordinována.

Média přistupují k problému jako k „zajímavosti“, věnovat se tomu systematictěji by i jim samotným mohlo působit zbytečné konflikty s různými institucemi. To přispívá k tomu, že problematika „oficiálně neexistuje“.

Rozlišování osob mladších 15 let a osoby mladší 18 let ve statistikách přináší problémy. U dětí ze třetích zemí představuje toto dělení navíc výmluvu kompetentních orgánů k tomu, aby k dětem třetích zemí ve věku od 15 do 18 let nemusely přistupovat jako ke stejně starým dětem, jež jsou občany ČR. Tento problém je potvrzen i ÚMČ Černošice. Toto dělení umožňuje úředníkům vyhybat se řešení situace této skupiny poskytováním pomoci a opravňuje je k represivním postupům. Této skupině tak nejenže není ve skutečnosti žádným způsobem pomáháno, ale dochází dokonce k její kriminalizaci.

Zmíněny byly i některé další specifické problémy, praktické zkušenosti a postřehy týkající se současné praxe: V důsledku „filozofie“ represivních orgánů „co není vidět, není“ jsou klienti roztroušeni po celém městě, často se vyskytují na periferiích Prahy. Je proto velice obtížné se k nim dostat, i v případě znalosti o místech jejich pobytu je během pochůzky v terénu možné kontaktovat s ohledem na rozsáhlost území jen malou část cílové skupiny. Je to zvláště patrné právě u dětí ze třetích zemí.

Klienti z třetích zemí se „ztrácejí“, Praha představuje jen migrační bod na jejich další cestě. Nedochozí k jejich koncentraci v Praze, zdrží se 3-4 dny (desítky lidí). Obdobně je to s počty osob opouštějících dětské domovy. Dobré možnosti navázání užšího kontaktu existují s klienty ze Slovenska (zdržují se v Praze). Klienti ze třetích zemí migrují dále, navázání kontaktu pro ně není zajímavé”.

Ani úzká spolupráce s ambasádou země původu neumožňuje uspět při snaze řešit situaci dítěte, jež bylo prodáno překupníkům rodiči (od roku 2000 přibližně 80 dětí). Byly zaznamenány případy, kdy se dítě v ČR ocitlo opakovaně. Tyto případy prakticky není možné na území ČR řešit. Problémem je především situace v zemi původu, zejména nedostatečná legislativa a materiální kapacity, které by umožnily řešit příčiny problému v zemích původu (trestní justice).

Kompetence cizinecké policie ve vztahu k cílové skupině dětí-cizinců nejsou dostatečně vymezeny. Mezi dítětem zadrženým v souvislosti s kriminální činností a institucí, jíž je policií předáno, je velice obtížné vytvořit atmosféru důvěry - jsou v odporu, bojí se.

Děti s nelegálním pobytem zadržené v souvislosti s kriminální činností zpravidla byly instruovány o nemožnosti získání legálního pobytu, spolupracovat odmítají a jejich hlavní snahou je utéci ze zařízení, do něhož byly umístěny. Útěky těchto dětí jsou často úspěšné.

Pro některé děti zadržené v souvislosti s kriminální činností si do zařízení, do něhož byly umístěny na základě předběžného opatření, přicházejí osoby uvádějící, že jsou jejich rodiči, a požadují jejich vydání nebo osoby uvádějící, že mají od rodičů plnou moc opravňující k převzetí dítěte. Neexistuje přitom žádná jistota, že tyto osoby jsou skutečnými rodiči, kteří dokáží zajistit další péči o dítě. Praxe ukazuje, že ve většině případů se o rodiče dětí nejedná.

Na základě plné moci nelze zplnomocněné osobě dítě vydat, protože proto není žádná opora v zákoně (bez ohledu na to, zda dítě je občanem ČR či pochází z jiné země). Přesto se tak v praxi děje. Navzdory těmto skutečnostem naznačujícím, že dítěti nebude zajištěna vhodná péče, soudy na návrh těchto osob často předběžná opatření o umístění dítěte ruší, a to ve prospěch těchto osob. Děje se tak i v případech, kdy nedošlo k ověření skutečné totožnosti těchto osob. Soudu jsou předávány kopie rodných listů přeložené překladatelem v ČR, přitom u některých z nich chybí potvrzení o ověření dokladu. Není proto výjimkou, že dítě projde touto situací opakovaně. Zaznamenány byly také případy, kdy dítě bylo předáno zpět osobě, která ani podle svého tvrzení nebyla jeho rodičem.

Nedostatečná kapacita a vyprofilování (z hlediska cílů a především cílových skupin) zařízení, do nichž jsou zadržené děti umísťovány. Umísťování diametrálně odlišných skupin dětí-cizinců (nezletilé prostituující se osoby a nezletilí páchající trestnou činností společně s dětmi, jejichž vývoj nebyl výrazněji narušen) omezuje možnosti zohlednění nejlepšího zájmu dítěte. Nedostatečná kapacita a připravenost OSPOD na tuto situaci. Je příznačná nejen pro OSPOD městských a obecních úřadů, na jejichž území dochází ke koncentraci dětí cizinců a na problematiku se specializují, ale i dalších městských a obecních úřadů.

V případě, že se místo pobytu dítěte-cizince změní, dochází rovněž ke změně OSPOD, který mu je přidělen jako opatrovník. Nově ustanovenému orgánu sociálně právní ochrany ovšem původní dokumentaci o dítěti-cizinci v plném rozsahu poskytují pouze některé původní OSPOD. V případech, kdy nově ustanovený OSPOD disponuje pouze vlastní nově vytvářenou (a zpravidla nedostatečně postihující celou situaci dítěte - cizince) dokumentací, se tak značně komplikují možnosti při zastupování dítěte.

Kapacity nevládních organizací pracujících s cizinci byly většinou hodnoceny jako uspokojivé z hlediska současnosti, ale z hlediska budoucnosti za nedostatečné.

Legislativa nezohledňuje adekvátně specifické potřeby této skupiny dětí-cizinců. Tato situace je v současnosti řešena intenzivní spoluprací organizací. Jedná se o velice pozitivní trend, nicméně problémové situace jsou tak řešeny ad hoc, bez dostatečné legislativní a metodické přípravy. Podle vyjádření jednoho z respondentů lze tuto skutečnost přičítat především tomu, že jsou rezervy ve spolupráci mezi legislativci (respektive exekutivou) a vysokými školami. Přípravu pedagogů (a to jak pedagogů vyučujících na školách - ti se již dnes při výuce setkávají i s dětmi imigrantů, tak odborníků specializovaných se na práci s těmito dětmi) nelze považovat za dostatečnou. Problém spočívá především v zastaralém vnímání konceptu multikulturality, kdy je důraz kladen na obecné teoretické poznatky, jež nejsou v praktické pedagogické práci využitelné.

Problém je určování věku mladistvých. Ochrany mladistvých cizinců bývá zneužíváno, dospělí cizinci se deklarují jako nezletilí, aby jim byla poskytnuta péče. Obvykle ale po krátké době utečou a opustí zařízení pro mladistvé. Nicméně právní posouzení zletilosti bývá založeno na lékařských testech, které jsou nákladné a zdravotní pojišťovny je nehradí.

Především je třeba řešit budoucnost nezletilých žadatelů o azyl. Stát investuje do jejich výchovy a je škoda, že jim neusnadňuje integraci. Stát tak ztrácí skupinu osob, která by se mohla dobře integrovat do české společnosti. Nejdůležitější je legalizace jejich pobytu. Je třeba vyřešit pobyt po nabytí zletilosti, zejména otázku osobních dokladů.

6. Nutné změny a zlepšení - navrhovaná opatření na místní úrovni

Problém dětí ulice není podle některých expertů dostatečně řešen. Příslušné orgány nejsou ochotny akceptovat jeho existenci. Uznání problému by znamenalo zásadní nárůst výdajů na jeho řešení (zřetelně je to patrné v konfrontaci s pozorností věnovanou užívání nelegálních drog a financemi na ně přidělovanými) (o.s Šance).

Za nedostatek je pokládáno zejména nejisté právní postavení nezletilých ve vztahu k budoucnosti. **Mělo by být od počátku jasné, k jakému cíli je jejich ochrana směřována: zda k integraci do České republiky anebo přípravě na repatriaci po dovršení zletilosti.**

V zákoně o pobytu cizinců, o azylu a o sociálně právní ochraně dětí a mladistvých by se měla sjednotit věková hranice, po kterou je mladistvý chráněn, hranice 19 let je experty s NGO, kteří pracují z nezletilými bez doprovodu, pokládána za optimální. Měkčí podmínky platí pro mládež do 26 let.

Je třeba vytvořit pravidla umožňující legalizaci pobytu těch, kteří nemají osobní a cestovní doklady a nemohou je ze země původu získat.

Jako nedostatek je vnímána nedostatečná pozornost věnovaná problematice azylového bydlení a problematice volnočasových aktivit při vypisování grantových schémat.

Udělení azylu je odlišným způsobem posuzováno u dětí a u dospělých³⁹. Diferenciovaný přístup lze obecně považovat za oprávněný, tato skutečnost je ovšem zneužívána některými zletilými žadateli. Tento problém je dále prohlubován orientačním charakterem zjištění o věku provedených na základě věkové zkoušky. Žadoucí by proto bylo ujednotit podmínky vyhodnocování věkové zkoušky, jež má v této situaci zásadní význam.

Při rozhodování o udělení azylu je zvláště k dětem potřebné přistupovat mnohem diferenciovaněji, legislativní podmínky jsou značně obecné a neumožňují adekvátně reagovat na individuální situaci.

Je třeba zvětšit kapacity zařízení, do nichž jsou zadržené děti umístovány. Nezbytné je zvýšení jejich počtu a výraznější diferenciaci jejich struktury (ve vztahu k cílům zařízení a cílové skupině). Potřebné je rovněž posílení kapacity a zvýšení odbornosti pracovníků odborů sociálně právní ochrany dětí.

Ve vztahu k dětem ulice obecně by byla žádoucí těsnější spolupráce a výměna zkušeností při výuce speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a sociální práce na vysokých školách. Těsněji by měly vzájemně spolupracovat ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo zdravotnictví. Možnosti současné sociální sítě při snaze o zachycení těchto dětí jsou doposud poměrně omezené. Velmi žádoucí by proto byl rovněž vznik instituce, která by k problému dětí ulice přistupovala interdisciplinárně v součinnosti se všemi těmito třemi ministerstvy. Její náplní by bylo: a) řešit nepříznivý zdravotní stav (v intencích bio-psycho-sociálního modelu zdraví) dětí žijících na ulici; b) usilovat o integraci a poskytovat péči této cílové skupině; c) výchovně působit na tyto děti a zajistit jim kvalitnější vzdělání.

Ideálním řešením by bylo zakládat ve větším počtu nízkoprahová sociální zařízení pro řešení krizových případů, domy na půl cesty a tzv. SOS vesničky a podporovat tak začleňování dětí a mladistvých cizinců bez doprovodu do české společnosti. Důležité je, aby měly kontakt s vrstevníky jako jiné děti a nebyly izolovány od běžného života.

Současné řešení je dobré. V první fázi života v ČR je žádoucí, že NBD jsou pohromadě s ostatními mladistvými cizinci, protože mají společné či podobné zážitky a problémy. Po nějaké době by ale měli mít možnost se z těchto problémů vymanit a myslet na to, jak si chtějí zorganizovat budoucnost. Vytvoření speciálního zařízení pro děti cizince je dobrým řešením, ale mělo by být perspektivně otevřenější a mělo by být umístěno ve městech, aby se mohli mladiství skutečně integrovat do české společnosti. Spíše by bylo

³⁹ Důvody pro udělení či zamítnutí azylu jsou posuzovány stejně, jen péče a ubytování je odlišné.

vhodné umístit do přírody diagnostické zařízení, které je dnes v Modré škole a zařízení pro dlouhodobý pobyt již situovat do města, kde je i více škol a různých jiných možností přípravy na povolání.

Závěry

Děti a mladiství, jejichž situace by se dala přirovnat k „dětem ulice“ v Guatemale, Rusku, Vietnamu, Kazachstánu a na Ukrajině, kteří skutečně žijí a spí na ulici, která je jejich jediným domovem, se v Praze ani v celé ČR vůbec nevyskytují. Narůstá ale počet těch, jejichž životním prostorem je ulice, která slouží zejména k využívání volného času, ale u některých i k získávání obživy a mimořádně slouží i jako příležitostné bydlení. Mezi tyto „děti ulice“ patří zejména mladí narkomani a prostitutí (8).

Definice „děti ulice z třetích zemí“ je příliš vágní a nereflktuje právní a institucionální rámec platný v ČR. „Děti ulice“ jako statistická jednotka neexistují, nelze proto ani kvantifikovat rozsah fenoménu.

Definice „děti ulice“ podle expertů nevystihuje situaci v evropských velkoměstech. Výraz „mladí na ulici“ lépe reflektuje existenci různých na sobě nezávislých subkultur mládeže, které se objevují ve velkoměstech a mezi nimiž nejsou výrazné sociální vazby ani kontakty.

Praha není dosud cílovým místem pro nezletilé bez doprovodu z třetích zemí. Rychle odcházejí do jiných zemí, kde mají rodinné či etnické zázemí. Otázka je, zdali tato situace přetrvá i v budoucnu.

Jako nejzávažnější problémy je třeba podle názoru expertů vnímat:

- nedostatečná možnost ověření dokladů nejen nezletilých bez doprovodu, ale i těch, kteří se vydávají za jejich zákonné zástupce a vyzvedávají je v zařízení pro děti - cizince;
- nemožnost legalizovat pobyt osob bez dokladů po nabytí zletilosti. Většina nezletilých bez doprovodu má správně vyhoštění a jejich pobyt nemůže být proto legalizován, a to ani v případech, kdy jsou již částečně integrováni a přejí si zůstat v ČR;
- chybí konsistentní vládní politika, která by rozlišovala okruh nezletilých, jejichž integrace je žádoucí, a okruh těch, u nichž je cílem repatriace. V praxi tak vládní instituce působí svými kroky proti sobě.

Co je třeba zlepšit podle expertů:

- skupiny nezletilců mají být cíleně připravovány s ohledem na jejich vlastní úmysl a zájem se integrovat v ČR nebo na to, že mají správně vyhoštění a po nabytí zletilosti budou muset odejít;
- měla by se zlepšit spolupráce mezi státy při vyhledávání těch, po kterých se „zem slehla“, vytvořit telefonní kontaktní čísla či webové stránky, jejichž prostřednictvím by mohli ti, kteří svévolně opustili zařízení pro děti-cizince (či záchytná, pobytová nebo integrační střediska pro žadatele o azyl) dát zprávu, že jsou naživu a v pořádku;
- právní úprava trestných činů kuplířství, ohrožování mravnosti by měla být sjednocena, v některých zemích se nejedená o trestný čin, a proto repatriace nezletilců nezaručuje, že je rodiče znova neprodají mezinárodním gangům (např. Bulharsko);
- právní pozice streetworkers není ve vztahu k nezletilým a mladým cizincům konzistentní; na jedné straně jim mají pomáhat, na druhé je mají ohlásit a ocitají se tak ve vnitřním konfliktu.

Literatura

Aktuální přehled činnosti Poradny pro uprchlíky, o.s. k 1.8.2004

Analýza poskytovatelů sociálních služeb na území hl. Města Prahy: Městské centrum sociálních služeb a prevence (MCSSP), oddělení analýz a vzdělávání, 2005

Bulharské dívky: interní analýza Odboru bezpečnostní politiky MV, 2005

Cizinci v České republice (Foreigners in the Czech Republic), Scientia, Czech Statistical Office 2001, 2002, 2003, 2004

Cizinci v české republice. ČSÚ, 2005

Cizinský, Pavel: Novela cizineckého zákona (Amendment of the Foreigners Act), Citizenship and Human Rights Advice Centre; Parliament Bulletin 916

Council Resolution of 26 June 1997 on unaccompanied minors who are third country nationals (97/C 221/03)

Čechová, Madla: Spirála absurdit české integrační politiky (The Spiral of Absurdities in Czech Integration Policy). Prague Multicultural Centre, February 2005

Černík, Jan: Klientský systém jako quasi feudalismus v Česku (The Client System as Quasi-feudalism in the Czech Republic). Prague Multicultural Centre, January 2005

Fuček, Miroslav: Projekt „Šance“ je šancí pro děti ulice (The Chance Project is a Chance for Street Children). www.migrace on line.cz

Hejná, Běla: Kdo by měl být opatrovníkem žadatelů o azyl? (Who Should Be the Guardian of Asylum Seekers?), Refugees Advice Centre (www.migrace on-line.cz)

Horáková, Milada: Mezinárodní pracovní migrace v České republice. Bulletin 15. VÚPSV, Praha 2005

Hradecký, Ilja, Kosová, Petra, Myšáková, Mária, Omelková, Lenka, Sedláček, Petr: Sčítání bezdomovců Praha 2004. Závěrečná zpráva. Arcidiecézní charita Praha, Armáda spásy, Městské centrum sociálních služeb a prevence, Naděje

Information and Cooperation Forum (ICF) - Final Report - Submitted to the European Commission on 28 February 2005

Kopuleťá, Gabriela, Nováková, Petra: Nezletilí bez doprovodu, Postavení nezletilých žadatelů o azyl a nezletilých cizinců bez doprovodu zákonných zástupců na území České republiky, OPU. Open Society Found 2005

Mihovičová, Jana: Kojenec a šest milionů. www.aktuálně.cz

Mladí lidé na ulici: Děti ulice: Z děcáku rovnou na hlavák. Nový prostor, 245, listopad 2005

Nováková, Zdenka: Nezletilí cizinci zneužívání na našem území. Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové

Obchodování se ženami z pohledu České republiky: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004

Program nezletilí bez doprovodu v Evropě, vhodné postupy, třetí vydání, Save the Children, UNHCR, 2005

Program nezletilí bez doprovodu v Evropě, vhodné postupy: třetí vydání. Save the Children, UNHCR, 2005

Přehled nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v hlavním městě Praze. Městské centrum sociálních služeb a prevence, březen 2004.

Roaming the Streets of Eastern Europe: The Children Floém. Donald Penton. The Worldbank Group, 2000.

Scheinost, Miroslav, Jarkovská, Lucie, Luptíková, Martina, Krejčová, Soňa: Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích (Survey of Foreign Nationals in Czech Prisons). Prague 2004

Situace nezletilých žadatelů o azyl a cizinců bez doprovodu v ČR. Monitorovací zpráva za období září 2003 - červen 2004

Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu: výměna informací, znalostí a zkušeností. Mezinárodní odborný seminář: Praha-Spiritka, 2. a 3. 12. 2002. MVČR a IOM Praha.

Syrový, Petr, Kubálková, Petra: Mladí na ulici hlavního města Prahy. Městské centrum sociálních služeb a prevence, 2000

Uherek, Zdeněk, Skřivánková, Klára, Wernerová, Renata: Žadatelky o azyl a obchod s lidmi (Female Asylum Seekers and Human Trafficking)/ research report for UNHCR. Prague Ethnology Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 2002

V Praze žije na ulici 1500 dětí. Lidové noviny 11.2.2006

Vaníčková, Eva: Sociální toxiny. Růžová linka 2003

Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2004. MVČR, Praha 2005

Život načerno: Jak se v česku žije nelegálním migrantům? Nový prostor, str. 10 - 14, 245, listopad 2005

PŘÍLOHA I

Právní rámec (právní předpisy týkající se azylu, pobytu cizinců a ochrany dětí)⁴⁰

Obecný přehled relevantních právních norem upravujících pobyt a zajištění péče o nezletilé bez doprovodu v České republice

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, v platném znění
- Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, v platném znění
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění
- Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění
- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění
- Zákon č. 57/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
- Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol

Definice nezletilosti

V Úmluvě o právech dítěte, závazné rovněž pro ČR (ve sbírce zákonů publikována jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991), jsou jako děti chápány osoby mladší osmnácti let, není-li zletilosti dosaženo dříve. Podle §8 odst. 2 občanského zákoníku se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku, před jeho dosažením pak může jedinec zletilosti nabýt jen uzavřením manželství, přičemž takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné. V dalších právních instrumentech upravujících právní postavení dětí v ČR (Listina základních práv a svobod, zákon o rodině, zákon o sociálněprávní ochraně dětí v oblasti trestního práva, zákon o přestupcích, avšak nikoli již trestní zákoník) je užíváno pojmu „dítě“. V souladu s významem pojmu „nezletilý“ v občanském zákoníku se jím v těchto zákonech převážně rozumí „nezletilé dítě“.

Normativní regulativy týkající se postavení dětí, respektive nezletilých osob ze třetích zemí jsou obsaženy především v legislativě upravující azylové řízení a podmínky pobytu cizinců na území ČR. V zákoně o sociálněprávní ochraně dětí je vymezen okruh osob, na něž se tento zákon vztahuje v plném rozsahu (dítě s trvalým pobytem, děti s povoleným trvalým nebo dlouhodobým pobytem, dítě, které podalo návrh na zahájení řízení o udělení azylu, dítě s oprávněním trvale pobývat). Ostatním nezletilým může být pomoc podle tohoto zákona poskytnuta ve zvláštních případech nebo v rámci ustanovení o okamžité pomoci. V další legislativě týkající se právního postavení dětí převažují výrazněji formální a v širším rozsahu uplatnitelné antidiskriminační předpisy. Obecně formulovaná ustanovení o mezinárodní Úmluvě o právech dítěte potom sice umožňují rámcově pokrýt i některé velice specifické situace, nicméně jejím smyslem je v zásadě především přihlášení signatářských zemí k příslušným závazkům, nikoli již jejich samotné zavádění do praxe. Z těchto důvodů má pro děti ze třetích zemí rozhodující význam právě legislativa v oblasti azylové a migrační politiky, kdy zejména úprava v zákoně o pobytu cizinců vykazuje zřetelné nedostatky.⁴¹

Zákon o pobytu cizinců jde v některých ohledech dokonce zcela proti smyslu citovaných mezinárodních závazků ČR, když je jím jako způsobilý k právním úkonům vnímán „cizinec starší 15 let, který je schopen projevit svou vůli a samostatně jednat“,

⁴⁰ Poznámka: Vzhledem k rychlému vývoji právních předpisů bylo třeba tuto část zprávy v lednu 2006 aktualizovat.

⁴¹ Komplexní analýza azylového systému v ČR, s. 7 - 18

v případě, že tento zákon nestanoví jinak. Toto ustanovení postrádá podle autora citovaného dokumentu přesvědčivé opodstatnění.⁴²

I přes skutečnost, že postavení dětí či nezletilých osob z třetích zemí není výrazněji odlišeno od postavení dospělých osob, je v platné legislativě velice zřetelně zakotven trend k umístování zachycených dětí-cizinců bez doprovodu do zařízení pro cizince⁴³. To je odrazem restriktivní právní úpravy, kdy velice důsledně detenci podléhají i dospělé osoby ze třetích zemí, které porušily pobytový režim. Tuto skutečnost lze pravděpodobně také považovat za jeden z klíčových důvodů neexistence fenoménu dětí ulice z třetích zemí v České republice, potažmo v Praze. Definice dětí, respektive nezletilých osob z třetích zemí se v českém právním řádu odvíjí od právního statusu určeného věkem a občanstvím. Ke specifickým situacím, v nichž se tyto osoby mohou ocitnout, současná legislativa přihlíží u nezletilých žadatelů o azyl a pro ty, kteří nežádají o azyl, se novelou zákona o pobytu cizinců speciální režim zavádí (k 1. 1. 2006), resp. „dolaďuje se“.

Souhrnně můžeme konstatovat, že řada mezinárodních závazků ČR je v současné legislativě zohledněna pouze formálně a jejich realizace je v praxi velice výrazně limitována a v mnoha ohledech dokonce dochází k jejímu naprostému blokování. Je přitom zřejmé, že tato situace platí i pro právní zakotvení postavení nezletilých osob z třetích zemí nacházejících se na území ČR.

Děti - občané České republiky

Ve smyslu zákona o rodině připadá plná zodpovědnost za dítě (§ 31) rovnoměrně oběma (§ 34) rodičům. V případě smrti, nezvěstnosti, zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti (§ 44) jednoho z rodičů soudem, přechází tato zodpovědnost na druhého z nich. Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby (§ 45) než rodiče. V takovém případě musí soud vymezit rozsah práv a povinností, které tato osoba vůči dítěti má. V případě, že je to v zájmu dítěte vhodné, může soud svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě. O vhodnosti fyzické osoby k výkonu pěstounské péče žádá soud o vyjádření orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Pěstoun má vůči dítěti přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá však vůči dítěti vyživovací povinnost a právo zastupovat dítě. Tato práva zůstávají zachována zákonným zástupcům. Právo spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech a v případě, že se domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu s jeho nejlepším zájmem, může se domáhat rozhodnutí soudu.

V případě, že výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena, nebo rodiče nemohou z jiných závažných důvodů zabezpečit výchovu dítěte, rozhodne soud o nařízení ústavní výchovy nebo rozhodne o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona o sociálněprávní ochraně dětí⁴⁴).

Ve smyslu zákona (§ 42 odst. 2) se v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje dítěti ochrana a pomoc (§ 2 odst. 3 zákona o sociálněprávní ochraně⁴⁵), a to

---

⁴² tamtéž, s. 11 - 12

⁴³ Tato situace je potom opět předmětem značné kritiky ze strany nevládních organizací působících v oblasti, neboť kapacity určené speciálně pro děti ze třetích zemí jsou nedostatečné a zařízení pro detenci cizinců nejsou v současné době dostatečně uzpůsobeny potřebám této skupiny. (viz. ad. 5. Aktuální tendence a vývoj)

⁴⁴ Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb včetně ubytování a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.

⁴⁵ Sociálně právní ochrana se poskytuje také dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního

po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu s rozšířenou působností na nařízení předběžného opatření. (§ 76a občanského soudního řádu⁴⁶).⁴⁷

Soud je povinen následně sledovat provádění výchovných opatření, která svým rozhodnutím učinil a hodnotit jejich účinnost. O sledování učiněných výchovných opatření může soud požádat obec nebo okresní úřad. Pominou-li důvody pro nařízení ústavní výchovy nebo lze-li zajistit dítěti náhradní rodinnou péči, soud nařízenou ústavní výchovu zruší.

Poručnictví a opatrovnictví

Poručníka, který bude dítě vychovávat, zastupovat ho a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů ustanoví soud dítěti, jehož rodiče zemřeli, byli soudem zbaveni rodičovské zodpovědnosti či byl výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručníkem soud ustanoví osobu vhodnou s ohledem na zájmy dítěte.⁴⁸ Do doby než je poručník ustanoven, činí nezbytné úkony v zájmu dítěte orgán sociálněprávní ochrany dětí.

Poručník je odpovědný soudu za řádné plnění své funkce a je povinen podávat soudu pravidelné zprávy o osobě poručence. Poručník má vůči dítěti přiměřeně práva a povinnosti rodiče, jeho funkce však nezakládá vyživovací povinnost k dítěti. O odvolání poručníka či zproštění poručníka jeho funkce rozhoduje vždy soud.

Opatrovníka soud ustanovuje v případech, kdy dojde ke střetu zájmů mezi dítětem a jeho zákonnými zástupci nebo mezi dětmi týchž rodičů, dále v případech, kdy jsou ohroženy majetkové zájmy dítěte, je omezena rodičovská zodpovědnost či vedeno řízení o osvojení, případně z jiných důvodů, je-li to v zájmu dítěte třeba⁴⁹. Ve svém rozhodnutí soud vymezí z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, rozsah jeho práv a povinností tak, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna.

Osvojení

O osvojení rozhoduje soud na základě návrhu osvojitele. Postavení osvojitelů je vůči dítěti shodné jako postavení rodičů, příbuzní osvojitelů se stávají příbuznými osvojence. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte, je-li toho dítě schopno, pak se vyžaduje i jeho souhlas. Jsou-li zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, nevyžaduje se jejich souhlas v případě, že: i) po dobu nejméně 6 měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo ii) po dobu nejméně 2 měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoli jim v tom nebránila žádná závažná překážka.

O splnění těchto podmínek rozhoduje soud.

Souhlas rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte není třeba také v případě, že rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Takový souhlas rodičů musí být dán osobně a písemně rodiči přítomnými před soudem nebo před příslušným orgánem sociálněprávní ochrany dětí. Tento souhlas může být dán nejdříve 6 týdnů po narození dítěte a odvolat jej lze jen do doby, než je dítě na základě rozhodnutí umístěno do péče budoucích osvojitelů.

---

předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky.

⁴⁶ Viz. dále procesní postup

⁴⁷ Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mohou ze zákona zřizovat obce a kraje. V praxi jsou do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěovány děti české. Jedná se o zařízení typu „Klokánek“ atp.

⁴⁸ Přednostně osobu, kterou doporučili rodiče, nebyl-li nikdo doporučen, pak někoho z příbuzných, popřípadě jinou fyzickou osobu.

⁴⁹ Děje se tak např. ve správním řízení o udělení azylu, viz. dále.

Před rozhodnutím o osvojení musí budoucí osvojitel o dítě minimálně 3 měsíce pečovat. Tato doba se nevyžaduje, bylo-li dítě v péči pěstouna, který navrhuje dítě osvojit a pěstounská péče před tím trvala alespoň 3 měsíce. Obdobně se tato doba nevyžaduje u poručníků, kteří o dítě pečují či v případech, kdy osvojení navrhuje jiná fyzická osoba než rodič, která má dítě svěřené do výchovy.

Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Osvojit lze jen dítě starší 1 roku.

Zrušit osvojení lze na návrh osvojence nebo osvojitele jen z důležitých důvodů. Zrušit nelze nezrušitelné osvojení (§ 74 a násl. zákon o rodině⁵⁰)

U dětí cizinců osvojení upravuje zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním⁵¹ tak, že režim osvojení se řídí právem státu, jehož příslušníkem je osvojitel. Mají-li osvojující manželé různou státní příslušnost, pak musí být splněny podmínky právních řádů obou zemí. Požadavek na souhlas dítěte a jiných osob nebo orgánů při rozhodování o osvojení se řídí právem státu, jehož příslušníkem je budoucí osvojenec, tedy dítě.

Sociálněprávní ochrana dětí

Pod pojmem sociálně právní ochrana dětí se ve smyslu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí rozumí zejména:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny

Sociálněprávní ochrana je poskytována dítěti, které na území České republiky:

- má trvalý pobyt
- má podle zvláštního právního předpisu⁵² upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů
- podalo návrh na zahájení řízení o udělení azylu
- je oprávněno trvale pobývat⁵³
- pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky⁵⁴ nebo pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle tohoto zvláštního právního předpisu

V omezeném rozsahu (§ 37 zákona o sociálněprávní ochraně dětí⁵⁵) se sociálně právní ochrana poskytuje také (§2 odst. 3 zákona o sociálněprávní ochraně dětí): „dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu⁵⁶ upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu⁵⁷ trvale pobývat na území České republiky“.

⁵⁰ Nezrušitelné osvojení lze učinit tak, že soud na návrh osvojitele rozhodne, aby osvojitel byl zapsán v matrice místo rodiče osvojence. Takové osvojení je možné jen u manželů nebo u manžela/manželky který žije s některým s rodičů dítěte. Výjimečně takto může osvojit i osamělá osoba.

⁵¹ § 26 a § 27 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

⁵² Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění

⁵³ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu na území ČR, v platném znění

⁵⁴ Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců

⁵⁵ Obecní úřad je povinen učinit opatření k ochraně života a zdraví a zajistit uspokojování základních potřeb v nejnútnejším rozsahu včetně zdravotní péče dítěti uvedenému v § 2 odst. 3, ocitlo-li se takové dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.

⁵⁶ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění

⁵⁷ § 87 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky

Orgány sociálněprávní ochrany jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo⁵⁸ a Úřad⁵⁹. Sociálněprávní ochranu dětí pak dále zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálněprávní ochranu dětí a další právnické nebo fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálněprávní ochrany pověřeny.

Procesní postup

Ve smyslu zákona o sociálněprávní ochraně dětí (§ 10) je povinností obecního úřadu, vyhledávat děti, na které se sociálněprávní ochrana zejména zaměřuje (§ 6 odst. 1⁶⁰) a oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o takové dítě.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je pak povinen sledovat nepříznivé vlivy, které na dítě působí, zjišťovat jejich příčiny a činit opatření vedoucí k omezení působení těchto nepříznivých vlivů na děti.

O výchovných opatřeních⁶¹ rozhoduje obecní úřad s tím, že opis rozhodnutí zasílá na vědomí obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

Obecně lze říci, že primární povinnost zajištění péče o dítě je rozdělena do kompetencí obecních úřadů obcí a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, popř. soudům s tím, že obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají kontrolní či evidenční pravomoc k úkonům učiněným obecními úřady nebo soudy (pokud je o to soud požádá). Obecní úřady obcí s rozšířenou působností jsou pak těmi, které mohou podávat soudu zejména tyto návrhy:

- na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,
- na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,
- na nařízení ústavní výchovy,
- na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,
- na vydání předběžného opatření (ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj ohroženy nebo narušeny⁶²).

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností dále vykonávají funkci opatrovníka a poručníka⁶³ a mohou být ustanoveny opatrovníkem dítěte ve vztahu k cizině. Po dobu, kdy není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte. V řízení o svěření dítěte do pěstounské péče nebo o osvojení podává obecní úřad obce s rozšířenou působností vyjádření k soudu, vyjma případů,

⁵⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí

⁵⁹ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který vykonává sociálněprávní ochranu dětí ve vztahu k cizině (§35 zákona o sociálněprávní ochraně dětí)

⁶⁰ sociálněprávní ochrana se zaměřuje zejména na děti: a) jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti; b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěření dítěte do její výchovy; c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly trestný čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití; d) které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte; e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění nebo je podezření ze spáchání takového činu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

⁶¹ § 43 zákona o rodině

⁶² V takovém případě je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen návrh na předběžné opatření podle §76a o.s.ř. podat

⁶³ např. podle § 79 zákona o rodině (viz výše v poznámkách) nebo podle § 45, § 292 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení, v platném znění nebo podle § 16 zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení, v platném znění.

kdy svěřením do pěstounské péče či osvojením zprostředkoval krajský úřad, který pak podává vyjádření, nebo ministerstvo, které pak podává vyjádření. V souvislosti s pěstounskou péčí a osvojením jsou pak zákonem o sociálněprávní ochraně dětí přesně stanoveny povinnosti jednotlivých orgánů. Detailní popis těchto úkolů však není předmětem tohoto přehledu.⁶⁴

Obecní úřad obce s rozšířenou působností rovněž sjednává dobu a místo přijetí dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy a vykonává dozor nad výkonem ústavní výchovy, a to prostřednictvím pověřeného zaměstnance obecního úřadu obce s rozšířenou působností.⁶⁵

Soudní řízení

Občanský soudní řád zná dva typy řízení o předběžném opatření.⁶⁶ Zásadní odlišností ve vztahu k dětem (hovoříme zde o předběžném opatření o umístění dítěte do vhodného zřízení) je maximální možná doba, za kterou lze rozhodnutí o předběžném opatření vydat. Ve smyslu ustanovení § 75c o.s.ř. má předseda senátu rozhodnout o předběžném opatření bezodkladně. Není-li tu nebezpečí z prodlení, může předseda senátu o návrhu na předběžné opatření podle § 76a o.s.ř. rozhodnout do 24 hodin po podání návrhu, o návrhu na jiné předběžné opatření (§76 o.s.ř.) až do 7 dnů po podání návrhu.

Ve vztahu k dítěti pak §76a plně odpovídá ustanovení §16 zákona o sociálně právní ochraně dětí tak, že ve vzájemné souvislosti stanovují povinnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností podat návrh na předběžné opatření podle § 76a (zrychlené řízení - povinnost vydat rozhodnutí bezodkladně, popř. do 24 hodin), a to v těch případech, ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.⁶⁷ Pro zajištění včasnosti soudního rozhodnutí jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí informovány o „pohotovostním režimu“ soudů pro dny pracovního klidu a dobu mimo stanovenou pracovní dobu.

Děti - cizinci

Ve smyslu ustanovení § 10 zákona o sociálněprávní ochraně dětí mají veškeré státní orgány oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností o výskytu dítěte spadajícího pod sociálněprávní ochranu dětí. Přestože zákon o pobytu cizinců stanovuje způsobilost k právním úkonům od 15 let, musí být tato oznamovací povinnost plněna ze strany cizinecké policie v případech všech osob mladších 18 let.

Oznamovací povinnost musí být splněna bez zbytečných průtahů poté, co se pracovníci cizinecké a pohraniční policie o takovém dítěti dozví. Příslušným orgánem sociálněprávní ochrany je pak obecní úřad obce s rozšířenou působností v místě zadržení dítěte. Ve smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí je pak úlohou pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby posoudili, zda je v daném případě vhodné podání návrhu na předběžné opatření podle §76a o.s.ř.⁶⁸, na jehož základě by dítě mohlo být umístěno do specializovaného školského zařízení⁶⁹

V návrhu na vydání předběžného opatření obecní úřad obce s rozšířenou působností označí jak osobu (zařízení), které má být dítě předáno, tak v návrhu uvede všechny

⁶⁴ Zákon o sociálněprávní ochraně dětí, §§ 20-27

⁶⁵ § 29 zákona o sociálněprávní ochraně dětí

⁶⁶ Předběžné opatření podle § 76 nebo § 76a

⁶⁷ V praxi je postup orgánů sociálněprávní ochrany dětí takový, že k postupu podle ustanovení §76a o.s.ř. se přistupuje skutečně v případech, kdy se dítě ocitne „na ulici“, není zde nikdo, kdo by o dítě pečoval a hrozí mu bezprostřední ohrožení způsobené absencí jakékoli dostupné pomoci, v případech dětí-cizinců, popř. dětí žadatelů o azyl se většinou volí postup „pomalejší“, tedy předběžné opatření podle § 76 o.s.ř.

⁶⁸ Ve smyslu zákona č. 326/1999 Sb., může cizinecká a pohraniční policie v případě dětí starších 15 let rozhodnout o jejich zajištění v zajišťovacích zařízeních pro cizince

⁶⁹ Zařízení MŠMT „Modrá škola“ a „Permon“, viz dále zařízení pro děti - cizince

skutečnosti zjištěné pracovníky cizinecké a pohraniční policie k osobě dítěte, které jsou nezbytné pro posouzení, zda se jedná o případ „naléhavé péče“ viz výše.

O návrhu na předběžné opatření rozhoduje soud usnesením, které doručuje účastníkům. U případů podle § 76a o.s.ř. je doručení spojeno s výkonem rozhodnutí, tzn. rozhodnutí o výkonu předběžného opatření - umístění dítěte do specializovaného zařízení - je doručováno zároveň s výkonem tohoto rozhodnutí, tedy umístěním dítěte do zařízení.

V praxi je postup u dětí cizinců obvykle následující. Dítě - cizinec, zjištěné na území České republiky bez doprovodu je v případě, že se na území nachází bez platného povolení k pobytu, umístěno do zajišťovacího zařízení pro cizince. Následně (v praxi není oznamovací povinnost ze strany pracovníků služby cizinecké a pohraniční policie vůči orgánům sociálněprávní ochrany dětí plněna bezodkladně po zadržení takového dítěte) je kontaktován příslušný orgán sociálněprávní ochrany dětí, který dítě kontaktuje v zařízení a podává návrh na vydání předběžného opatření, většinou podle § 76, neboť dítě v daném okamžiku (v době podání tohoto návrhu) není v přímém ohrožení života, resp. základní péče o něj je zajištěna, na vydání rozhodnutí o umístění do specializovaného zařízení MŠMT. Výkon soudního rozhodnutí pak závisí na kapacitních možnostech zařízení MŠMT (k tomu dále v kapitole o zařízení pro děti-cizince). Podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky je umístění v zajišťovacím zařízení pro cizince možné na dobu až 90 dnů (ohledně maximální možné délky zajištění jsou již dnes odlišeni dospělí a nezletilí, ačkoli vloni tomu tak nebylo; obě skupiny mohly být zajištěny až po dobu 180 dnů; k tomu viz dále ad) 5.)

U dětí, které jsou zadrženy policií a pobývají na území České republiky s platným povolením k pobytu, je postup obdobný s tím, že orgány sociálněprávní ochrany dětí podávají návrh na předběžné opatření podle § 76a, neboť dítě je v daném okamžiku v naléhavé nouzi a je třeba jeho umístění bezodkladně řešit.⁷⁰

Děti - cizinci, žadatelé o azyl

Orgánem, který je kompetentní k vyřízení všech žádostí o azyl, je Odbor azylové a migrační politiky ministerstva vnitra ČR. Mezi žadateli o azyl bývají děti a mladiství, kteří nejsou doprovázeni svými rodiči nebo jinými zákonnými zástupci. Protože tyto děti a mladiství nejsou způsobilí sami za sebe jednat, je jim pro řízení o udělení azylu ustanoven opatrovník. Zákon o azylu obsahuje vlastní úpravu opatrovnictví nezletilých v azylovém řízení. Opatrovníkem „pro pobyt“ je Orgán sociálně právní ochrany dětí příslušné obce s rozšířenou působností⁷¹ (k tomu upřesnění viz dále).

Vzhledem k tomu, že převážná většina nezletilých bez doprovodu - žadatelů o azyl projeví úmysl podat žádost o udělení azylu právě v zajišťovacích zařízeních pro cizince⁷² je postup v praxi shodný s postupem viz výše. Novela zákona č. 325/1999 Sb. o azylu, která byla provedena zákonem č. 57/2005 Sb., již zavádí a definuje pojem „nezletilí bez doprovodu“⁷³ a upravuje umístění nezletilého žadatele o azyl bez doprovodu tak, že v § 81 doplňuje odst. 2, který stanoví, že: „Nezletilá osoba bez doprovodu se po ukončení úkonů

⁷⁰ Umístění dítěte-cizince do zajišťovacího zařízení pro cizince není v takovém případě možné.

⁷¹ Hejná Běla: Kdo má být opatrovníkem nezletilých žadatelů o azyl? www.migraonline.cz

⁷² Lze říci, že je to 80 - 90%

⁷³ V § 2 zákona o azylu doplňuje odst. 9, který zní: „Nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí osoba mladší 18 let, která přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za ni podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství osoba mladší 18 let má, nebo v případě, že se jedná o osobu bez státního občanství, na území státu jejího posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nachází v péči takové osoby; nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí i osoba mladší 18 let, která byla ponechána bez doprovodu poté, co přicestovala na území...“

podle § 46 odst. 1⁷⁴ umísťuje na základě rozhodnutí soudu do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do péče osoby označené v rozhodnutí soudu.

Zákon o azylu shora označenou novelou rovněž nově upravuje institut opatrovnictví pro nezletilé žadatele o udělení azylu bez doprovodu, když stanoví (§89 odst. 1 zákona o azylu), že: „Je-li žadatelem o udělení azylu nezletilá osoba bez doprovodu, je jí soudem k ochraně jejích práv a právem chráněných zájmů spojených s pobytem na území ustanoven opatrovník podle zvláštního právního předpisu⁷⁵. S ohledem na ochranu nezletilé osoby bez doprovodu stanoví soud na podnět ministerstva opatrovníka bezodkladně předběžným opatřením. Na řízení o ustanovení opatrovníka se nevztahuje zvláštní právní předpis.“⁷⁶

V praxi je výkon opatrovnictví nezletilým žadatelům o udělení azylu prováděn tak, že správní orgán podá u nezletilého návrh na ustanovení opatrovníka soudem na základě předběžného opatření. Do doby, než je o tomto návrhu rozhodnuto, pak ustanovuje nezletilému opatrovníka vlastním rozhodnutím⁷⁷, kterého v okamžiku vydání soudního rozhodnutí ruší pro nadbytečnost. Jako opatrovníky ustanovuje správní orgán obvykle pracovníky nevládních organizací pracujících s uprchlíky, jako opatrovníka v návrhu na vydání předběžného opatření pak soudu navrhuje příslušný orgán sociálněprávní ochrany dětí. Vzhledem k tomu, že orgány sociálněprávní ochrany dětí dosud nemají všechny potřebné zkušenosti s péčí o tuto specifickou kategorii dětí⁷⁸, je zde zaveden systém „neformální“ spolupráce mezi opatrovníkem ustanoveným soudem a dříve správním orgánem ustanoveným opatrovníkem pro správní řízení, který je formálně zrušen.

Úlohou ustanoveného opatrovníka je poskytovat nezletilému asistenci v průběhu jeho pobytu na území České republiky. Ve správním řízení o udělení azylu je pak opatrovník povinen účastnit se všech úkonů, které správní orgán (Odbor azylové a migrační politiky MV ČR) v průběhu řízení činí a asistovat nezletilému při jeho úkonech v rámci tohoto správního řízení.

Praktický problém pro orgány sociálněprávní ochrany dětí, které jsou pro opatrovnictví navrhovány správním orgánem a soudy tento návrh akceptují, je skutečnost, že soudy ve svém rozhodnutí nedefinují rozsah práv a povinností, které orgány sociálněprávní ochrany dětí ve funkci opatrovníka mají.⁷⁹

Nezletilí bez doprovodu mají ve správním řízení o udělení azylu specifické postavení, které je v současné době de facto plně v souladu s normami EU. Jednak skutečnost, že takovému cizinci je vždy ustanoven opatrovník, dále pak je zákonem znemožněno zamítnout žádost o udělení azylu podanou nezletilým bez doprovodu jako zjevně nedůvodnou (§16 odst. 3 zákona o azylu odst. 3 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu) tedy rozhodnout o ní v tzv. zkráceném řízení. Specifickou úpravu k nezletilým bez doprovodu obsahuje též ustanovení upravující posuzování překážek vycestování, které v českém azylovém zákoně de facto nahrazují institut jiných forem ochrany (§ 91 zákona o azylu), kde je stanoveno, že povinnost ukončit pobyt na území neplatí, pokud jestliže v zemi původu nebo v třetí zemi,

⁷⁴ Žadatel o udělení azylu nesmí opustit přijímací středisko do: a) provedení identifikačních úkonů, b) provedení lékařského vyšetření zaměřeného na zjištění, zda žadatel o udělení azylu netrpí chorobou ohrožující jeho život nebo zdraví nebo život či zdraví jiných osob, c) doby udělení víza k pobytu za účelem řízení o udělení azylu a vydání průkazu žadatele o udělení azylu, d) ukončení karantény nebo jiného opatření v souvislosti s ochranou veřejného zdraví, lze-li ji uskutečnit v přijímacím středisku.

⁷⁵ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

⁷⁶ zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění

⁷⁷ § 16 zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení, v platném znění

⁷⁸ Tato praxe je uplatňována ze strany správního orgánu poměrně krátkou dobu, asi 1,5 roku

⁷⁹ Jak výše zmíněno v části týkající se opatrovnictví, soud by měl rozsah práv a povinností opatrovníka ve svém rozhodnutí stanovit. V českém právním řádu tedy fakticky žádná definice nebo soubor práv a povinností neexistuje a v daném případě tak orgány sociálněprávní ochrany dětí nemají pro výkon funkce opatrovníka stanoven žádný rámec.

ochotných přijmout nezletilou osobu bez doprovodu, není po jejím příchodu k dispozici přiměřené přijetí a péče podle potřeb jejího věku a stupně samostatnosti. (§ 91 odst. 1 písm. c) zákona o azylu). Poslední jmenovaný institut však bývá správním orgánem využíván skutečně sporadicky⁸⁰.

Školský zákon

Platný školský zákon 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol dostatečně nereflektuje přítomnost cizinců v ČR. Nicméně je zajištěna dostupnost základního vzdělání i pro všechny děti cizinců pobývajících v České republice včetně těch, kteří zde jsou nelegálně⁸¹.

Zařízení MŠMT

Provoz zařízení MŠMT pro nezletilé bez doprovodu byl fakticky zahájen v červnu roku 2004. V současné době existují dvě zařízení, z nichž jedno („Modrá škola“) je koncipováno jako **diagnostická škola**. Kapacita tohoto zařízení“ je 12 míst + 4 místa (zdravotní karanténa).

Druhé zařízení („Permon“) slouží k ubytování nezletilých cizinců. Jeho kapacita je v současné době 24 osob s tím, že by měla být rozšířena na 48 osob.

Zařízení „Modrá škola“ je **koncipováno jako „diagnostický ústav“**. Do tohoto zařízení je dítě umístěno na základě předběžného opatření (viz výše) a pobyt zde je omezen na dobu 2 - 3 měsíců. Následně je dítě přemístěno do zařízení „Permon“.

Umístění v diagnostickém zařízení je učiněno na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření. Následný pobyt dítěte v zařízeních MŠMT je řešen buď na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově (toto rozhodnutí se činí do doby zletilosti dítěte s tím, že ústavní výchova může být soudem na návrh prodloužena až do věku 19 let dítěte) nebo na základě smlouvy o ubytování mezi dítětem a zařízením. Touto formou může být ubytování v zařízení prodlouženo v případě, že se dítě soustavně připravuje na budoucí zaměstnání a do doby než dospěje do věku 25 let.

V praxi je postup následující. Většina dětí umístěných v diagnostickém zařízení je ve věkové skupině 16 - 18 let, kdy povětšinou jde o děti ve věku blízkém 18 let. Po dovršení věku 18 let je pro další setrvání dítěte v zařízení nezbytné buď rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy, nebo podpis smlouvy mezi dítětem a zařízením. Vydání rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy je do značné míry obtížné⁸². Ani podpis smlouvy se zařízením se neděje u všech případů, neboť umístění nezletilých se po dovršení věku 18 let rozhodnou pro pobyt v běžném zařízení pro žadatele o udělení azylu, která jsou provozována Správou uprchlických zařízení MV ČR.⁸³

⁸⁰ Dle zkušeností zpracovatele (B Hejný) nebyl tento institut využit ani jednou za dobu 5 let praxe v oboru.

⁸¹ Pokyn MŠMT č. 21836/2000 - 11

⁸² Jednak je zde problém s tím, že jde většinou o děti, které v době příchodu do České republiky byly ve věku blízkém 18 let, a vzhledem k délce soudního řízení není reálné, aby soud o nařízení ústavní výchovy, případně jejím prodloužení po 18. roku věku dítěte rozhodl před tím, že dítě dovrší zletilosti. Další problém pak představuje ustanovení zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění, který v ustanovení § 38 odst. 3 stanoví, že „Ve věcech nezletilých cizinců žijících na území České republiky učiní český soud jen opatření nutná k ochraně jejich osob a majetku a vyrozumí o tom orgán jejich domovského státu. Kdyby orgán domovského státu v přiměřené době neupravil poměry nezletilého, učiní tak český soud.“ Na základě tohoto ustanovení pak některé soudy odmítají vydat rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy s odkazem na to, že takové rozhodnutí není „jen nutným opatřením“ a odkazem na to, že, zejména u žadatelů o azyl, není možné kontaktovat orgány země původu dítěte.

⁸³ Po dohodě s ředitelkou Správy uprchlických zařízení MV ČR bylo rozhodnuto, že zařízením, kam budou umístováni tito „mladí dospělí“ bude Pobytové středisko MV ČR Havířov.

Následný pobyt na území

Zákon o pobytu cizinců v současném znění umožňuje dítěti, které bylo svěřeno do péče fyzické osoby, která má na území povolen trvalý pobyt, nebo do péče právnické osoby, která má na území České republiky své sídlo, podat po dovršení věku 18 let žádost o povolení k trvalému pobytu „z humanitárních důvodů nebo jiných důvodů hodných zvláštního zřetele“. V řadě případů je však tato možnost nevyužitelná, a to zejména z těchto důvodů:

- a) Jak je již uvedeno výše, nezletilí bez doprovodu většinou procházejí zajišťovacími zařízeními pro cizince, kam byli umístěni z rozhodnutí cizinecké a pohraniční policie, která je zadržela. Vzhledem k tomu, že toto umístění se děje v případech, kdy je cizinec na území České republiky zadržen bez platného povolení k pobytu, je s ním také zároveň zahájeno řízení o správním vyhoštění, v jehož rámci je udělena sankce za nepovolený pobyt na území, a to ve formě správního vyhoštění (zákazu pobytu) v délce 1 - 10 let, kdy toto rozhodnutí fakticky znemožňuje kladné vyřízení žádosti o povolení k trvalému pobytu.
- b) Většina nezletilých přichází do České republiky bez platného cestovního dokladu, jehož předložení je však obligatorní při podání žádosti o povolení k trvalému pobytu.

V individuálních případech jsou pak další překážky, které dítěti po dovršení věku 18 let brání v podání žádosti o povolení k trvalému pobytu. Ve většině případů je tak využití možnosti žádat po dovršení věku 18 let o povolení k trvalému pobytu de facto nerealizovatelné.

Na tomto místě je však třeba zdůraznit, že Ministerstvo vnitra ČR pracuje na koncepčním řešení této kategorie cizinců, kdy tyto práce se již odrazily v podobě novely zákona o pobytu cizinců, která je v současné době projednávána vládou ČR. Pokud by novela zákona o pobytu cizinců v této podobě byla schválena jak vládou, tak posléze Parlamentem ČR, byla by řada systémových nedostatků odstraněna a situace této specifické skupiny cizinců by v našem právním řádu měla zakotveno systémové řešení.

Aktuální tendence a vývoj

Cizinecký zákon

Ministerstvo vnitra chystá další rozsáhlou novelu zákona o pobytu cizinců. Tato novela má mj.:

- a) Změnit úpravu tzv. detenčních zařízení v hlavě XII. cizineckého zákona, tedy zařízení, ve kterých mohou být internováni cizinci, kteří mají být vyhoštěni; o zajištění těchto cizinců na max. dobu 180 dnů nerozhoduje soud, ale jen policie. Dle novely má nyní tato zařízení provozovat Správa uprchlických zařízení. Podle navrhované nové úpravy dojde k zásadní změně, kdy provozovatelem zajišťovacích zařízení pro cizince již nebude cizinecká policie, ale Správa uprchlických zařízení MV ČR (v praxi to tak již funguje). Úmyslem celé nové úpravy pobytu v ZZC je „humanizace“ těchto zařízení. Ohledně nezletilých bez doprovodu, ale i dětí obecně zde již bude zajišťována školní docházka, volnočasové aktivity atp.
- b) Implementovat směrnici o právu na slučování rodin, která musí být implementována do 3. října 2005.
- c) Implementovat směrnici č.110/2003/EC o pomoci v případech úrazu za účelem navrácení leteckou cestou, dle rozhodnutí Rady EU č. 17/2003/EC upravující vyžadování dokladu o zdravotním pojištění, znovu zavést povinnost cizinců předkládat doklad o zdravotním pojištění již před vstupem na území.
- d) Zmocnit ministerstvo vnitra k rozhodování o tom, kdo a v jaké výši má hradit náklady na cizincovo správní vyhoštění.

Nevládní organizace podaly k této novele řadu podnětů⁸⁴. Ministerstvo vnitra, které se jednání účastnilo jako zástupce předkladatele - vlády, ovšem s předloženými podněty nesouhlasilo výbor tak nakonec přijal pouze 2 pozměňovací návrhy:

1. omezení délky zajištění u nezletilých bez doprovodu na 90 dnů (u dospělých zůstává až 180 dnů)
2. zvoucí osoba nemusí opatřit zvanému cizinci zdravotní pojištění již při pozvání, ale až poté, co bude zvanému cizinci uděleno vízum. Rozsáhlá a komplikovaná změna zákona o pobytu cizinců znamená významné zlepšení právního postavení cizinců.

Nově zákon také definuje nezletilou osobu bez doprovodu. Nový § 180c, který stanoví, že pro účely zákona o pobytu cizinců se rozumí nezletilým cizincem bez doprovodu cizinec ve věku 15 - 18 let, který přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za něj podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství cizinec mladší 18 let má, nebo v případě že je osobou bez státního občanství, na území státu jeho posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nachází v péči takovéto osoby; nezletilým cizincem bez doprovodu se rozumí i cizinec mladší 18 let, který byl ponechán bez doprovodu poté, co přicestoval na území.

Školský zákon

Připravovaná novela školského zákona v paragrafu 20 stanoví, že „osoby, které nejsou státními občany České republiky a pobývají oprávněně na území ČR, mají přístup k základnímu, střednímu a vyššímu odbornému vzdělání za stejných podmínek jako státní občané České republiky včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy.“ Oprávněnost pobytu cizince se musí prokázat před nástupem do školy řediteli školy. Tato podmínka se nevztahuje na občany členských zemí EU, na jejich děti se v ČR vztahuje povinná školní docházka. Povinná školní docházka, které podléhají občané ČR a občané EU a jejich rodinní příslušníci a cizinci pobývající na základě zvláštního pobytového povolení⁸⁵, uznání azylanti a účastníci azylového řízení, se nevztahuje na ty, kteří nepobývají v ČR legálně, tj. nejsou přihlášení k trvalému či přechodnému pobytu v ČR. Chce-li se někdo vyhnout plnění povinné školní docházky, lze tak učinit na základě nesplnění přihlašovací povinnosti.

Cizinci všeobecně nemají právo podle navrhované novely školského zákona na bezplatné předškolní vzdělání ani nemohou bezplatně využívat tzv. školské služby (poradenská zařízení, školská výchovná a ubytovací zařízení, zařízení pro zájmová vzdělávání, stravovací zařízení aj.).

Z uvedeného vyplývá, že „děti ulice“ z třetích zemí nemají podle návrhu novely školského zákona přístup ke vzdělání (ani základnímu), nemohou využívat poradenské, případně sociální a terapeutické služby určené bezplatně ostatním dětem. Na cizince z třetích zemí se podle návrhu novely nevztahuje podmínka rovného přístupu ke vzdělání a zákaz diskriminace; ty platí pouze pro občany ČR a EU. Nárok na vzdělání nemají tedy ani děti zadržované v detenčních zařízeních Ministerstva vnitra ČR (k tomu viz kap. 5) ani jiné děti, jejichž pobyt na území ČR není možné z nějakého důvodu legalizovat.

---

⁸⁴ Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, společnost Člověk v tísni a Multikulturní centrum Praha, Konsorcium nevládních organizací pracujících s uprchlíky, které sdružuje organizace: Poradna pro uprchlíky, poradna pro integraci, Sdružení občanů zabývajících se emigranty, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Centrum pro otázky migrace.

⁸⁵ Hlava IV a §30, zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 140/2001 Sb., zákona č. 151/2002 Sb., zákona č. 217/2002 Sb. a zákona č. 222/2003 Sb.

Zařízení MŠMT

Následný pobyt na území

Aktuální změny v právních předpisech:

Zákon 326 o pobytu cizinců

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců ve znění pozdějších předpisů umožňuje vydat cizinci povolení k pobytu za účelem strpění. Tímto způsobem lze legalizovat pobyt odmítnutých žadatelů o azyl, kteří se nemohou vrátit do země původu. Jestliže je odstraněna překážka, která jim brání v návratu, policie ČR jim vystaví doklady, které jim umožní vycestovat z ČR⁸⁶.

Zákon o pobytu cizinců řeší případy svěřením dítěte či mladistvého do náhradní ústavní péče. Na základě § 87 „Pobyt cizince svěřeného do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu“ je cizinec svěřený do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu oprávněn trvale pobývat na území do věku 15 let **bez cestovního dokladu**.

Zákon č. 325 o azylu

Všem cizincům mladším 18 let, kteří požádali v ČR o udělení azylu a jsou zde bez doprovodu rodičů či jiných zákonných zástupců, zabezpečuje administrativně odbor azylové a migrační politiky sociálně právní ochranu podle § 89 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů.

Podle návrhu změny azylového zákona se řízení o azylu mění na řízení o udělení mezinárodní ochrany. Změna spočívá v tom, že cizinec žádá o udělení mezinárodní ochrany (nikoliv tedy o azyl, jak tomu bylo dosud). Tato mu pak může být udělena buď v podobě udělení azylu nebo ve formě udělení doplňkové ochrany - stávající překážky vycestování).

Důvody pro udělení azylu jsou definovány de facto shodně jako dosud. Rozšířen byl taxativní výčet skutečností, pro které může mít žadatel odůvodněný strach z pronásledování. Mimo stávajících: rasa, náboženství, národnost, příslušnost k určité sociální skupině nebo zastávání určitých politických názorů bylo přidáno ještě pohlaví.

Důvody pro udělení azylu podle § 12 tedy zní:

„Azyl se cizinci udělí, bylo-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že cizinec

- a) je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod,
- b) má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.

Úprava azylu podle § 13 - za účelem sloučení rodiny zůstává stejná jako dosud. Totéž platí o azylu z humanitárních důvodů, kde podmínky zůstávají stejné.

Nově se zavádí § 14a - Důvody udělení doplňkové ochrany, které jsou:

Doplňková ochrana se udělí cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jeho případě jsou důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy podle odstavce 2 a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště.

---

⁸⁶ Zákon 326 o pobytu cizinců ve znění pozdějších předpisů

Za vážnou újmu se podle tohoto zákona považuje:

- a) uložení trestu smrti,
- b) mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu,
- c) vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu nebo
- d) pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.

Podle § 14b pak lze doplňkovou ochranu udělit také rodinnému příslušníkovi osoby s přiznanou doplňkovou ochranou i v případě, že tato osoba samostatně nesplňuje podmínky pro její udělení.

Ohledně nezletilých bez doprovodu je pak třeba zmínit, že v navrhované změně zákona, kterou se ruší „překážky vycestování“ a zavádí se „doplňková ochrana“, z textu zmizela explicitně daná povinnost správního orgánu zkoumat podmínky života nezletilého v případě návratu do země původu. Dřívější ustanovení § 91 zákona o azylu - překážky vycestování - znělo: Povinnost cizince ukončit pobyt neplatí, jestliže v zemi původu nebo třetí zemi ochotné přijmout nezletilého bez doprovodu není po jejím příchodu k dispozici přiměřené přijetí a péče, odpovídající jejímu věku a stupni samostatnosti.

Podle nového znění se tyto případy budou posuzovat jako případy, kdy by byl návrat v rozporu s mezinárodní smlouvou, v daném případě s Úmluvou o právech dítěte.

Novela zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, která byla provedena zákonem č. 350/2005 Sb., ze dne 5. srpna 2005 a která vstoupila v platnost 5. září 2005, přinesla ve vztahu k nezletilým osobám ještě následující změny:

1. 1. V § 81 odst. 1 písm. b) se rozšířilo právo nezletilých cizinců (s doprovodem i bez doprovodu) umístěných v přijímacím nebo pobytovém středisku ministerstva vnitra ohledně bezplatného zajištění stravy, kdy původní znění bylo: cizinec zde umístěný má právo na bezplatné zajištění stravy odpovídající zásadám správné výživy a zdravotnímu stavu cizince třikrát denně, v případě dětí do 15 let pětkrát denně. Nově je právo na poskytnutí takové stravy garantováno dětem do 18 let.
2. Podle nového § 89a "Ministerstvo zajistí nezletilým žadatelům o udělení azylu školní potřeby v rámci rozsahu povinné školní docházky". Rovněž toto ustanovení se vztahuje na všechny nezletilé, tedy s doprovodem i bez doprovodu.

PŘÍLOHA II TABULKY

T a b u l k a 1 Nezletilí bez doprovodu v ČR

nezletilí bez doprovodu	0-14 let	15-17 let	celkem
2000	13	51	64
2001	36	203	239
2002	17	172	189
2003	23	106	129
2004	7	84	91
2005	7	99	106

Pramen: Odbor azylové a migrační politiky MV ČR, in Cizinci v České republice, ČSÚ

T a b u l k a 2 Žadatelé o azyl v ČR

žadatelé o azyl	0 - 14 let			15 - 19 let			celkem 0 - 19 let		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
2000	733	670	1 403	842	194	1 036	1 575	864	2 439
2001	662	595	1 257	581	349	930	1 243	944	2 187
2002	762	730	1 492	613	342	955	1 375	1 072	2 447
2003	1 545	1 418	2 963	491	282	773	2 036	1 700	3 736
2004	294	300	594	194	97	291	488	397	885

Pramen: Odbor azylové a migrační politiky MV ČR, in Cizinci v České republice, ČSÚ

T a b u l k a 3 Nelegální migrace přes hranice ČR

celkem osob	1993	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	43 302	32 325	32 720	23 834	14 741	13 206	10 695
cizinci:	41 765	30 377	30 761	21 090	12 632	11 125	9 433
	41 327	26 951	27 586	16 978	9 232	9 406	7 476
přes hranice							
ČR-Německo	40 133	20 170	20 745	11 510	4 941	2 950	2 359
ČR-Rakousko	1 663	5 146	4 126	4 538	3 463	3 371	4 446
ČR-Slovensko	243	2 737	1 875	2 661	1 884	4 876	695
ČR-Polsko	1 245	3 142	4 726	3 976	3 412	1 145	1 571
ČR letecky	18	404	342	222	144	153	258
vnitřní migrace	.	726	906	927	897	711	104

Pramen: Policejní prezidium, in Cizinci v České republice, ČSÚ

T a b u l k a 4 Počty žádostí o azyl nezletilých bez doprovodu

rok	Nově příchozí nezletilí žadatelé o azyl bez doprovodu
1999	329
2000	298
2001	280
2002	216
2003	194
2004	95
2005	106

Pramen: Odbor azylové a migrační politiky MV ČR

T a b u l k a 5 Nově příchozí nezletilí žadatelé bez doprovodu podle státního občanství 1999 - 2005

státní občanství	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	celkem
Afgánistán	147	63	24	2	1	3	0	240
Alžírsko	5	1	2	0	0	1	0	9
Angola	1	0	0	0	0	0	0	1
Arménie	0	10	18	16	0	1	1	46
Bangladéš	25	3	0	0	0	1	1	30
Bělorusko	0	0	2	3	1	2	2	10
Bosna a Hercegovina	0	0	1	0	0	0	0	1
Bulharsko	2	3	2	0	0	0	0	7
Čína	17	27	14	38	54	35	30	215
Etiopie	0	1	0	0	0	0	0	1
Eritrea	0	1	0	0	0	0	0	1
Ghana	1	0	0	0	1	2	0	4
Gruzie	0	0	25	16	4	3	0	48
Indie	26	61	27	50	39	5	32	240
Irák	9	4	7	12	11	1	3	47
Írán	0	3	0	1	0	0	0	4
Jugoslávie	10	2	0	0	0	0	0	12
Kazachstán	0	1	1	0	1	1	0	4
Dem. republika Kongo.	1	1	0	0	0	0	0	2
Kyrgizstán	0	2	1	1	0	1	1	6
Libérie	0	0	0	0	1	0	1	2
Litva	0	0	0	0	1	0	0	1
Makedonie	0	0	1	0	0	0	0	1
Maroko	1	0	3	0	0	0	0	4
Moldavsko	5	11	18	9	2	3	1	49
Mongolsko	0	0	7	1	1	4	2	15
Nepál	0	0	1	1	0	0	0	2
Nigérie	0	0	8	4	1	0	2	15
Pákistán	9	0	2	0	0	0	0	11
Palestina	1	0	0	0	0	0	0	1
Pobřeží slonoviny	0	0	1	0	0	0	0	1
Polsko	0	0	0	1	0	0	0	1
Rumunsko	0	8	53	1	0	0	1	63
Rusko	4	14	10	3	1	4	4	40
Rusko (Čečensko)	0	0	0	0	26	7	1	34
Sierra Leone	3	2	4	0	0	0	0	9
Slovensko	0	12	6	11	15	0	9	53
Somálsko	0	0	0	0	3	2	3	8
Srí Lanka	52	29	0	4	4	0	0	89
Súdán	0	1	0	1	0	1	1	4
Sýrie	2	0	0	0	0	0	2	4
Turecko	6	9	2	0	0	0	0	17
Ukrajina	0	3	19	13	9	3	4	51
Uzbekistán	0	0	1	0	0	0	0	1
Vietnam	1	24	19	10	12	15	4	85
Zimbabwe	0	0	1	0	0	0	0	1
bez státní příslušnosti	1	1	0	18	6	0	0	26
nezjištěno	0	1	0	0	0	0	1	2
celkem	329	298	280	216	194	95	106	1518

Pramen: Odbor azylové a migrační politiky MV ČR

T a b u l k a 6 Cizinci s uděleným pobytem k 31. 12. 2005

pobyt	trvalý	v %	dlouhodobý	v %	celkem	v %
Praha	25 414	22,98	64 497	38,46	89 911	32,31
ČR	110 598	100,00	167 714	100,00	278 312	100,00

Pramen: Ředitelství cizinecké a pohraniční policie MV ČR

T a b u l k a 7 Ekonomické aktivity cizinců k 31. 12. 2005

ekonomicky aktivní cizinci	zaměstnaní	v %	podnikatelé	v %	celkem	v %
Praha	50 912	33,55	21 405	31,83	72 317	33,02
ČR	151 736	100,00	67 246	100,00	218 982	100,00

Pramen: Správa služeb zaměstnanosti MPSV, MPO

PŘÍLOHA III

Přehled zařízení v Praze sloužící k ochraně dětí a mladistvých

a) **místní úřady/odborní úřady městských úřadů pracující s dětmi, mladistvými a rodinami; organizace poskytující podporu a pomoc "klasickým" dětem ulice, obvykle se státním občanstvím dané země**

1. Organizace s terénními programy a/nebo s krizovou pomocí s celorepublikovou působností (včetně Prahy)

Česká asociace Streetwork (ČAS) je profesní sdružení. Sdružuje pracovníky v dané oblasti, podporuje profesní vzdělávání a rozvíjení profesní činnosti v souladu s mezinárodními trendy. ČAS vydala v roce 2002 Rejstřík a adresář zařízení pracujících s neorganizovanými dětmi a mládeží v České republice. Rejstřík vznikl v rámci projektu Gabriel za podpory Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS) dotazníkovým šetřením. V této neprodejně publikaci jsou uvedeny nízkoprahové kluby (NZDM), otevřené kluby, kluby při škole, komunitní kluby a další zařízení určené cílové skupině. Devět z uvedených zařízení působilo v Praze (Saleziánské středisko mládeže, KC KROK, Klub Garáž, KC Jižní pól, Klub „Na dně“, Dětský klub, Otevřený dětský klub ARCUS, Dětský klub Leonardo a Česká asociace Streetwork Praha). Adresář obsahuje název zařízení, zřizovatele, adresu zařízení a zřizovatele, telefon, e-mail, jméno vedoucího zařízení a datum zahájení provozu zařízení. Informuje o provozní době zařízení, o prostorách a vybavení, o personálním obsazení, nabízených aktivitách a službách, a zda se jedná o otevřené zařízení s volným vstupem a odchodem bez evidence.

Linka bezpečí je občanské sdružení které funguje již 11 let. Pomáhá dětem, mladým lidem i dospělým, kteří se ocitnou v krizové situaci. Provozuje telefonní linky pro krizová volání 24 hodin denně. Klienti mohou zůstat v anonymitě. Linka má celostátní působnost. Zprostředkovává další kontakty s pedagogicko-psychologickými poradnami, azylovými domy, krizovými centry.

Bílý kruh bezpečí od roku 1991 poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem a svědkům trestných činů včetně morální a emocionální podpory. Má celorepublikovou působnost. Věnuje se problémům domácího násilí včetně výzkumu. Dává podněty ke změnám v právních předpisech ve vztahu k obětem trestných činů a ochraně svědků. BKB zpracoval a v Republikovém výboru pro děti, mládež a rodinu obhájil návrh na úpravu legislativních norem a opatření v souvislosti s domácím násilím. Bílý kruh bezpečí pracuje v šesti poradnách v České republice má 142 dobrovolníků - poradců a asistentů a tři zaměstnance.

Dětské krizové centrum působí v ČR od roku 1992 (dříve Sdružení proti násilí na dětech). Hlavním zaměřením je CAN (Child Abuse and Neglect Child) v oblasti prevence, diagnostiky i terapie. Pracovní tým tvoří psychologové, sociální pracovníci a psychoterapeuti. Poskytuje dlouhodobou a odbornou péči. Má právní poradnu i zdravotnickou sekci.

Nadace Naše dítě pracuje od roku 1994 v celé ČR. Zjišťovala v uplynulých deseti letech zázemí včetně finanční podpory pro celostátní Linku bezpečí, Internetovou linku, Rodičovskou linku a Linku vzkaz domů. Od roku 2005 rozšířila spektrum své činnosti o další pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem. Odborné odhady uvádějí, že v ČR je týráno ročně 20 tis. až 40 tis. dětí a zhruba 50 jich každý rok na následky týrání zemře. V roce 2004 policie prošetřila přes 1 tis. případů sexuálního zneužívání dětí včetně zneužívání komerčního. V zařízeních, jako jsou kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy a ústavy sociální péče je v České republice na 20 tis. dětí. Podle údajů Ústavu zdravotnických informací a statistiky je u nás každoročně do kojeneckých ústavů přijato kolem 1 900 dětí, z toho obvykle více než polovina ze sociálních důvodů.

2. Organizace s terénními programy a/nebo s krizovou pomocí v Praze

Středisko výchovné péče Modřany je školské zařízení s celorepublikovým záchytem pro krizový, individuální a preventivní pobyt nezletilců v krizové situaci. Je jediným krizovým lůžkovým zařízením v Praze. Věk klientů se pohybuje většinou od 15-18 let. Příčiny jsou útěky z domova, případně i vyhození z domova rodiči. Nezletilci zde pobývají obvykle jeden až tři dny, do doby, nežli se pracovníci střediska zkontaktují s rodinou (8).

Výchovný ústav a středisko výchovné péče Klíčov - je státní příspěvkovou organizací zajišťující ústavní sociální péči. **TRIGON** je ambulantní oddělení se stacionářem státního zařízení Střediska výchovné péče Klíčov. Hlavním cílem jeho činnosti je zajistit účinnou komplexní pomoc dětem - mládeži s poruchami chování a jejich rodinám. Trigon je zaměřen na práci s dětmi a mládeží ve věku od 3 do 18 let (nebo do ukončení vzdělávání) s potížemi ve vztazích k rodičům, vrstevníkům, pedagogům apod.

Městské centrum sociálních služeb a prevence je příspěvková organizace hlavního města Prahy. Zastřešuje odborná pracoviště v Praze pro osoby v tíživé sociální a životní situaci. Nabízí sociální, terapeutické a zdravotnické služby, psychologické i právní poradenství, přechodné ubytování a základní informační servis.

3. Přehled nízkoprahových zařízení pro mladé v Praze:

Teen Challenge - Kontaktní centrum Praha mezinárodní křesťanské organizace, Praha 10

Projekt Šance - preventivní a humanitární program pro komerčně sexuálně zneužívané děti a mládež žijící na ulici Praha 1,

Street centrum, pro komerčně sexuálně zneužívané děti a mládež žijící na ulici, Praha 1,

Streetwork Praha 5 (pomoc s ubytováním, hledáním práce, zdravotním ošetřením, hledáním sebe sama), klubová setkání, besedy, výlety artterapie

Projekt Dům Šance Praha 5 (chráněné bydlení s asistencí určené komerčně zneužívaným dětem a mládeži žijící na ulici).

DOM (Dům otevřených možností) - Dům na půl cesty, Praha 8

Výchovný ústav mládeže, krizové oddělení pro mládež MOST

Preventivně výchovné oddělení KRUH

Oddělení pro mládež ohroženou drogovou závislostí CESTA

Oddělení pro mládež experimentující s drogou ALTERNATIVA

Oddělení preventivně výchovné péče TRIGON

O.s. Sananim

b) organizace pracující s migranty

Poradna pro uprchlíky (PPU)

Organizace na pomoc uprchlíkům OPU

Poradna pro občanství a lidská práva

Centrum pro integraci cizinců o.s., (CIC)

Poradna pro migranty a uprchlíky při azylovém domě sv. Terezie Arcidiecézní Charity,

Česká katolická charita

Naděje

Nadace Člověk v tísní

International Organisation for Migration (IOM), projekty rozvojové pomoci a prevence nelegální migrace; Asistované dobrovolné návraty.

Office of the United Nation High Commissioner for Refugees UNHCR in Prague

c) organizace pomáhající obětem obchodu s lidmi

Odbor bezpečnostní politiky MV ČR: řeší případy komerčně sexuálně zneužívaných dětí, školí pracovníky OSPOD a zpracovává odborné materiály usnadňující pracovníkům

pověřeným ochranou dětí či opatrovnictvím orientaci v cizinecké problematice při práci s nezletilými cizinci.

Policejní prezidium, Skupina odhalování kriminality mládeže, na mládeži a mravnostní kriminality - tato skupina se zabývá organizovaným zločinem spojeným s migracemi cizinců, obchodováním s lidmi

IOM - viz dále - institucionální rámec

UNHCR - viz dále - institucionální rámec

d) organizace zajišťující pomoc nezletilým bez doprovodu; MPSV, MV/OAMP, MŠMT, MZV, Policie, CPP, PPU, OPU

Zařízení pro děti - cizince založeno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) Modrá škola a Permon.

OAMP MV ČR - odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra České republiky - gestor pro migrační politiku a azylová řízení

SÚZ - Správa uprchlických zařízení MV ČR - provoz zařízení pro zajištění mladistvých cizinců ve Velkých Přílepech, přijímací, pobytová a integrační zařízení pro žadatele o azyl a azylanty

PPU - Poradna pro uprchlíky - speciální projekt na pomoc nezletilým bez doprovodu

OPU - Organizace na pomoc uprchlíkům - projekt asistence nezletilým bez doprovodu

IOM - Mezinárodní organizace pro migraci - nízkoprahová centra v Bukurešti pro nezletilce

UNHCR - Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky

e) organizace pomáhající osobám žijícím se prostitucí (legálně i nelegálně)

Rozkoš bez rizika (R-R), Praha 1

La Strada-prevence obchodu se ženami, Praha 1

IOM

f) instituce zajišťující pomoc osobám bez přístřeší

Poradna pro osoby bez přístřeší, Praha 1

Denní středisko Armády spásy, Praha 7

Arcidiecézní Charita, Praha 8

Misionářky lásky Matky Terezy, Praha 8

Denní středisko Nového Prostoru, Praha 1

Kostel sv. Josefa, Praha 1

Kostel sv. Vojtěcha, Praha 1

Kostel sv. Tomáše řádu sv. Augustina, Praha 1

Klášter Pražského Jezulátka bosých karmelitánek, Praha 1

Konvent sester Dominikánek, Praha 1

Klášter svatých Voršilek, Praha 1

Břevnovský klášter, Praha 6

g) instituce zajišťující pomoc, terapii, substituční léčbu apod. osobám závislým na alkoholu či nealkoholových drogách

Drop-in, nízkoprahové středisko, Praha 1

Denní psychoterapeutické zařízení Ondřejov, Praha 4

Eset-Help o.s. Konzultační centrum pro závislé, Praha 4, motivační program, poradenství, terapie;

AT poradny ambulanti zařízení (zpravidla státní) poskytující poradenství pro závislé na alkoholu, automatech, nealkoholových drogách ve všech pražských obvodech.

PŘÍLOHA IV

Instituce/organizace/ dotázaní experti

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

odbor rodinné politiky, oddělení sociálně právní ochrany dětí

Ministerstvo vnitra (MV)

Odbor azylové a migrační politiky/Integrace žadatelů o azyl a krajanů

Správa uprchlických zařízení (SUZ)

Odbor bezpečnostní politiky (OBP)

Policie České republiky

Skupina pro odhalování kriminality mládeže, na mládeži a mravnostní kriminality Policejního prezidia

Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Policejního prezidia

Policie České republiky, Cizinecká a pohraniční policie Praha oblastní ředitelství CPP Praha, Zařízení pro zajištění cizinců Velké Přílepy (ZZC)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)

Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy

Zařízení spadající pod MŠMT

Zařízení pro děti - cizince, diagnostický ústav a centrum výchovné péče Modrá škola (MŠ) a Domov pro děti - cizince Permon

Ministerstvo spravedlnosti

International Division

Orgány sociálněprávní ochrany dětí (OSPOD) Úřadu městské části Prahy 1, Úřadu městské části Prahy 11, Městského úřadu Černošice a Městského úřadu Dobříš

Mezivládní organizace

International Organisation for Migration (IOM)

Mezinárodní organizace

Office of the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR, Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)

Nevládní neziskové organizace

Poradna pro uprchlíky (PPU)

Organizace na pomoc uprchlíkům (OPU)

Městské centrum sociálních služeb a prevence (MCSSP) - Informační centrum MCSSP,

Kontaktní centrum Městské centrum sociálních služeb

O. s. Šance

Rozkoš bez rizika

La Strada

Drop In

Sananim

Centrum pro integraci cizinců

Dům tréninkového bydlení

Česká asociace streetwork (ČAS)